

HRVATSKI SVJETSKI KONGRES

Prijava DORH-u protiv Dane Budisavljević

Dopis Ministru Fuchsu ([str. 1](#))

Prijava DORH-u ([str. 3](#))

Odgovor DORH-a ([str. 7](#))

Recenzija Nikice Barića ([str. 13](#))

Recenzija Maria Keve ([str. 32](#))

Hrvatski svjetski kongres
Predsjednik Vinko Sabljo
Ulica fra Grge Martića 14c, Zagreb

MINISTARSTVO ZNANOSTI I OBRAZOVANJA RH
n/r ministra gospodina prof. dr. sc. Radovana Fuchsa

Poštovani gospodine ministre,

u mandatu Vaše prethodnice prof. Divjak, resorno ministarstvo (u dalnjem tekstu: MZO) je aktom oznake **Klasa: 602-01/20-01/00292, Urbroj: 533-06-20-0002 od 2. lipnja 2020.** potpisanim od pomoćnice Ministrike Lidiye Kralj, Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (dalje u tekstu: **MZO**) – ne pozivajući se pritom na konkretno zakonsko uporište za takvo postupanje – u formi dopisa upućenog kao odgovor na prethodno upućenu molbu trgovačkog društva »HULAHOP d.o.o.« sa sjedištem u Zagrebu, Vlaška 72a zastupanog po direktorici društva gdje Dani Budislavljević, navedenom je društvu dostavilo pisano priopćenje o izdanoj suglasnosti na »**MO-LBU ZA MIŠLJENJE O PRIKAZIVANJU FILMA – DNEVNIK DIANE BUDISAVLJEVIĆ NA ORGANIZIRANIM ŠKOLSKIM PROJEKCIJAMA**«.

MZO je svoju temeljnu prosudbu - »**smatramo da je film prikladan za prikazivanje učenicima..**« – obrazložio konstatacijom da prikladnost filma u odgojno-obrazovnom aspektu proizlazi i iz njegova »**POVIJESNO UTEMELJENOGR PRISTUPA**«, pa stoga MZO u tom dopisu HULAHOP-u d.o.o. zaključno »**podupire uključenje filma u redovnu nastavu u skladu s kurikulumima nastave i njegovo prikazivanje učenicima od 13 do 18 godina starosti**«.

Takvo obrazloženje resornog ministarstva nesumnjivo i nedvojbeno implicira historiografsku vjerodostojnost i relevantnost filma, odnosno službenu državnu potvrdu da film faktografski korespondira stvarnim povjesnim zbivanjima i da je to povjerljivo na osnovi raspoloživih relevantnih povjesnih izvora.

Budući da je film dokazano daleko od istine na koju pretendira zbog niza dokazanih očitih i brutalnih faktografskih krivotvorina, HSK je 5. listopada 2020. g. protiv autorice filma podnio kaznenu prijavu. Istu je nadležno državno odvjetništvo (ODO Zagreb) odbacilo argumentirajući to upravo na način koji negira osnovnu prepostavku da se film koristi kao nastavno sredstvo poučavanja učenika srednjih i osnovnih škola - njegovu dimenziju istinitog prikazivanja povjesnih zbivanja, odnosno u terminologiji akta MZO-a njegov »povijesno utemeljeni pristup«!

Odbačaj kaznene prijave je uslijedio na osnovi obrazloženoga stajališta **ODO Zagreb u rješenju od 10. rujna 2021. označke KP-DO-981/21** (u privitku Vam ga dostavljamo, u kojem uz obrazloženje je reproduciran i sadržaj iz podnesene kaznene prijave u svih 16 točaka) prema kojem se ne radi o kaznenom djelu koje se progoni po službenoj dužnosti (a za koji progon bi upravo i bilo nadležno državno odvjetništvo) jer je riječ o **umjetničkom izražavanju koje ne podliježe zahtjevu vjernog i istinitog prikazivanja činjenica i povjesne istine** pa se upravo zato ne može ni polaziti od prepostavke iz kaznene prijave da će gledatelji filma, u njemu pre-

zentirane događaje obrađene umjetničkom slobodom, prihvatići kao istinite zato što su u filmu prikazani.

Osim toga, film ima za cilj naškoditi ugledu Republike Hrvatske kako u Hrvatskoj, tako i u svijetu.

S obzirom na ovako izloženu narav i karakter predmetnog filma od strane za to nadležnog državnog tijela, koje analizom konkretnih okolnosti nedvojbeno zaključuje da film nema pretenzija točno i istinito prikazati povjesni događaj na koji se umjetnički referira, **nužno je da MZO** kao nadležno tijelo za nastavne sadržaje bez odgode revidira i anulira svoj raniji neargumentirani zaključak o povjesno utemeljenom pristupu autora filma - a na kojem je zaključku bazirana sržna prosudba prikladnosti filma kao nastavnog pomagala - te da **posljedično poništi očito pogrešno izdanu suglasnost za uključenje filma u redovnu nastavu kao pedagoški štetnu i historiografski promašenu**.

Bit je u tome da se autoričino subjektivno viđenje i interpretacija jedne krajnje osjetljive, kompleksne i slojevite teme koja je predmet političkih i historiografskih kontroverzija koje izazivaju oštре podjele u javnosti pokušava jednostrano prikazati učenicima kao gotova i nepobitna istina unatoč tome što dokazano odstupa od stvarnih i provjerljivih činjenica. S obzirom na odgojno-obrazovni kontekst njegova prikazivanja vrlo je očigledno da će učenici doživjeti film kao prezentaciju povjesno dokazane istine iz nacionalne historije što je netočno, a učenike i djecu ne smije se lagati.

Pritom valja upozoriti da film nije uvršten kao nastavno pomagalo za predmet povijest na osnovi relevantnih analiza i posljedičnih sugestija neospornih historiografskih autoriteta u okviru procedure usvajanja kurikuluma, nego je u hrvatski školski program unesen »na mala vrata« proceduralno zaobilazno u vidu suglasnosti na zamolbu privatne trgovачke kompanije Hulahop d.o.o. direktor koje je autorica filma i koja je zato izravno komercijalno zainteresirana da film poluči što veću gledanost, a to se najbolje postiže masovnim projekcijama po dekretu školskih vlasti i kao školska obveza učenika.

Da nisu posrijedi isključivo komercijalni, nego i drugi »nematerijalni« (političko- -ideološki) probitci autorice i skupine kojoj ona pripada pokazuje i prethodna njihova pripremljena nastavničko-metodička obrada teme filma u svrhu održavanja nastave na način kako je to zamislila autorica i kompanija Hulahop d.o.o., koja je također bez rezerve prihvaćena.

Zbog gore navedenih razloga zahtijevamo bezuvjetno i neodložno uklanjanje predmetnog filma iz hrvatskog školskog programa.

S poštovanjem,
HSK po predsjedniku

Hrvatski svjetski kongres
Predsjednik Vinko Sabljo
Ulica fra Grge Martića 14c, Zagreb

Državnom odvjetništvu RH
Gajeva 30a, Zagreb

KAZNENA PRIJAVA protiv Dane Budisavljević, autorice filma »Dnevnik Diane Budisavljević«

Hrvatski svjetski kongres putem svog predsjednika Vinka Sablje podnosi kaznenu prijavu protiv Dane Budisavljević, autorice filma »Dnevnik Diane Budisavljević«, zbog osnovane sumnje počinjenja kaznenog djela iz čl. 311 stavak 1 Kaznenog zakona RH.

Film »Dnevnik Diane Budisavljević« kojeg je režirala Dana Budisavljević prikazan je kao dokumentarni film. Naime, prikazani film u sebi sadrži mnoštvo neistina i laži i nažalost kao takav uvršten je u školski kurikulum, a da je tomu tako obrazlažemo na sljedeći način.

1. U filmu nema objašnjenja kako je Diana Budisavljević spasila deset tisuća djece. Film je posvećen spašavanju tisuća djece, a ne vidi se kako su spašena. To je učinjeno da bi se sakrila uloga režima koji je spašavanje ne samo dopustio, nego ga je i naredio. Povijest kaže da su državne službe na kraju akcije spašavanja izvjestile poglavnika Pavelića o provedenoj zadaći koju im je bio naredio. Čak je i list srpske nacionalne manjine »Novosti«, primjetio da gledatelj do kraja filma ne dobiva odgovor kako je to gđa Budisavljević »spasila tisuće djece iz logora«. I stvarno, toga nema u filmu, osim neke maglovite naznake da su »neki dobri nacisti nešto natjerali ustaše«.

Ministarstvo udružbe, po »nalogu Poglavnika«, 29. srpnja 1942. zatražilo od Ravnateljstva Hrvatskih državnih željeznica da stavi na raspolaganje vlakove za prijevoz kozaračke djece u Jastrebarsko.

Poslije rata je izjavu o tim danima dala Tatjana Marinić, koja je došla iz partizana i otela Dianinu kartoteku u ime nove vlasti:

»Dana 1. srpnja 1942. doveli su činovnici tzv. ministarstva udružbe NDH 850 djece koju su sakupili s Kozare i okolnih sela te odveli u Staru Gradišku, a iz Stare Gradiške doveli u Jastrebarsko.«

Tako je govorila gđa Marinić – načelnica Ministarstva socijalne politike u novoj vlasti, inače autorica mnogih kleveta o radu časnih sestara, Caritasa i drugih sudionika zbrinjavanja djece u NDH (nažalost njezino ime još i danas nose neki dječji vrtići). Dakle je čak i ona spomenula djelovanje ustaške vlasti, a film to izostavlja.

2. U filmu se ne spominju liječnici koje je u pomoć djeci slalo Ministarstvo zdravstva, ni druge aktivnosti Ministarstva udružbe NDH. Ne spominju se preminule časne sestre i ostali pre-

minuli koji su se zarazili od djece dok su pomagali. Ne spominje se da su aktivirane državne željeznice i cijeli državni sustav za spašavanje djece. Nema spomena g. Kamila Breslera, jednog od državnih službenika s važnom ulogom u smještaju djece. A pošten dokumentarni film o spašavanju djece sve to nikako nije smio zatajiti, jer to nije političko pitanje nego pitanje – istine o spašavanju te djece.

3. Općenito se u filmu stradanja Srba nastoji povezati s tragičnom sudbinom Židova u Drugom svjetskom ratu – iako tema kozaračke siročadi nema nikakve konkretne veze sa stradanjima Židova. Naime, na početku filma, koji treba opisati pomaganje Diane Budisavljević pravoslavnim ženama i djeci, prikazani su kadrovi rušenja zagrebačke židovske sinagoge. Diana s krojačicom razgovara o logorima u Njemačkoj. Istdobro se ne objašnjava zašto je u Lumborgradu 200 pravoslavnih žena s djecom, nego se sugerira da je to odvođenje u neki oblik logora, nešto što će se dogoditi svim pravoslavnima u Hrvatskoj. Taj postupak autora filma je krivotvorene i propaganda s pomoću polulistina i neistina.
4. Na susretu s nadbiskupom Stepincom glumica gđa Alma Prica kao Diana gotovo više, predbacuje nadbiskupu da je »njihov isповједник«. To odgovara velikosrpskoj definiciji Bl. Alojzija Stepinca kao »ustaškog vikara« koji je »pravoslavce pokrštavao«. Film prikazuje Stepinca kao kukavicu, kolebljivca i »ustaškog isповједnika«, a istina je da se radi o dobrotvoru razine blaženika i sveca. U filmu se Stepinac pred Dianom zbumjeno povlači prema prozoru i zamuckujući govori da je bio protiv vjerskih prelazaka pod prijetnjom oružjem... U Dnevniku taj susret nosi datum 26. svibnja 1942., a tada su već odavno prestali vjerski prelazi i počeo je drugačiji odnos prema pravoslavnima. Opet laž i krivotvorina.
5. Film površno, jednostrano i pristrano prikazuje složene povijesne okolnosti tog vremena. U filmu suprug gđe Diane, dr. Julije Budisavljević, pročelnik kirurške klinike (!), pokazuje iskaznicu na kojoj piše »Srbin 498«, koju mu je izdala državna administracija. I tu je prisutna manipulacija: riječ je o tzv. srpskoj iskaznici koju su samo u lipnju 1941., nakon obvezne prijave, dobivali građani srpske narodnosti u nekim gradovima – primjerice, u Zagrebu. Na iskaznici je bio broj i ime vlasnika iskaznice, kao što postoji na svakoj osobnoj iskaznici. Pokazujući u sceni da je Budisavljević dobio ime »Srbin 498«, sugerira se da su vlasti njega i druge Srbe namjerno dehumanizirale, pretvarajući ih samo u nacionalnost i broj.
6. Uređivanje odnosa s manjinskim srpsko-pravoslavnim stanovništvom bio je proces koji su u kolovozu 1941. započeli u razgovorima poglavnik Ante Pavelić i njegov prijatelj, sarajevski odvjetnik pravoslavne vjere, Savo Besarović. Prešuće se činjenica iz Dnevnika da je Savo Besarović bio u vlasti NDH. Na zasjedanju Hrvatskog državnog sabora, gdje se već mogao nazrijeti novi smjer unutrašnje politike, Savo Besarović je dobio istaknutu funkciju, a uskoro je ušao i u vladu ND Hrvatske, sve do kraja rata. To pokazuje nastojanje NDH da normalizira odnose sa Srbima. Dolaskom partizana Savo Besarović je osuđen na smrt i ubijen. Ništa od toga u filmu nema, iako D. Budisavljević spominje g. Besarovića u svojem dnevniku.
7. U filmu je izmišljeno nasilje policijskih agenata u stanu Diane Budisavljević, kojeg u njezinu Dnevniku nema. Kao što je gore rečeno, Savo Besarović u filmu nije spomenut iako je prema Dnevniku, zajedno sa zapovjednikom UNS-a Eugenom Kvaternikom intervenirao kad je čuo da su dva policijska agenta došla u stan Budisavljevićevih, gdje su se upravo slagali paketi za zatočene s limunom, češnjakom, šećerom i soli.
8. U filmu je izostavljeno objašnjenje iz Dnevnika da je netko dan ranije gđu Budisavljević prijavio da je preko jedne špeditorske firme poslala kamion pun robe – partizanima. Agenti su pretraživali stan i u potrazi za navodnom radio stanicom. Jedan ormar je bio zaključan pa je kći gđe Budisavljević otišla u svoj stan po njega. U dnevničkom zapisu nema nikava nasilja, razbijanja i prijetnji. Tek najava agenata da će zatečeni u stanu biti pritvoreni, ali se od

toga odustalo na intervenciju Kvaternika i Besarovića. U filmu pak agenti razbacuju pakete i voće po podu i sikću: »Sve Srbii!«, uz, očekivano, dramatičnu glazbu koja treba pojačati dojam državne represije. A Diana Budisavljević, kako sama piše u dnevniku, sutradan odlaže u Ravnateljstvo ustaškog redarstva gdje je od službenika Vilka Kühnela dobila i pisanu dozvolu za svoj rad i vođenje skupine za prikupljanje pomoći!

9. U filmu Diana Budisavljević objašnjava njemačkom feldvebelu (naredniku) da vodi »privatnu akciju« pomaganja. Kako je moguće, i kako je uopće zamislivo, da se u totalitarnom režimu i u uvjetima ratnog režima tako golema humanitarna akcija vodi privatno?
10. U filmu jedna baka govori: »Najteže je bilo kad se biralo tko će ići u bolnicu, a tko u – Savu!« To je toliko daleko od Dnevnika i toliko sramotno podmetanje da se može svrstati samo u najodurnije velikosrpske laži iz pedesetih godina prošloga stoljeća! Također, sugestivno se koriste i izjave četiriju korisnika Dianine pomoći. Ljudi koji su tada bili djeca zapravo se i ne sjećaju većine onoga što im se događalo. Korektan autor trebao bi biti vrlo pažljiv pri odabiru njihovih riječi za film.
11. Autori filma u svojem uratku sugeriraju da se majka Eugena Dide Kvaternika ubila jer je bila potresena zbog onoga što njezin sin radi Židovima i Srbima. Nijemac Von Kotzian, koji je u stvarnosti bio u vodstvu cijele akcije odvođenja majki i očeva i njihova odvajanja od te djece kao jedan od povjerenika njemačke radne službe u Zagrebu, prikazan je kao žovijalni džetster iz Espanade, koji na spominjanje Eugena Kvaternika zacvrkuće: »Ah, pa njegova majka je Židovka« i dodaje: »nedavno se ubila«. Kakve to veze ima sa sadržajem dokumentarnog filma o spašavanju djece? Kvaternikova majka Olga, umrla je 31. kolovoza 1941. godine pa je nejasno kakve ima veze dnevnikom Diane Budisavljević koji počinje u listopadu 1942. g. Veza Kvaternikove majke sa židovstvom potpuno je nejasna: majka joj je bila Dora pl. Martini, kći austrougarskog pukovnika rodom iz Tirola i Katarine pl. Nemićić iz stare hrvatske vojničke obitelji. Jedna od slabosti ovog filma je i ponavljanje takvih tračeva i ogovaranja, iako se tvrdi da film, opisuje »istinite događaje«.
12. Jedna žena Srpskinja je bila u Loborgradu pa se »sjeća« kako su djeca oko nje umirala, iako među tih 200 zatočenica s djecom bio vrlo mali broj smrtnih slučajeva, svakako neusporediv s postocima u drugim sabiralištima gdje su djeca dolazila zaražena raznim bolestima. Tih 200 žena iz Lobograda u travnju 1942. pušteno je iz internacije. Najveći dio upućen je vlakom u Beograd gdje su dale izjave Nedićevom uredu za izbjeglice. Opisale u za to ratno vrijeme, razmjerno podnošljive uvjete života u Loboru. Potvrđuju to i dokumenti koje je moguće pronaći u Hrvatskom državnom arhivu.
13. U jednom kadru neki čovjek govori: »Neće oni zimu preživjeti ako im se ne pomogne...«. Opcionito je zima u filmu važan element sugestivno-emocionalnih napora redateljice. Osim što je cijeli film u crno-bijeloj tehničici, cijelo vrijeme je i zima, ili barem kasna jesen, s magluštinom koja se vuče između oronulih zidova nekadašnjih kaznionica. To je u neskladu s činjenicom da se glavnina događaja o kojima film govori zbivala u proljeće, ljeto i jesen 1942. g.
14. Glumica Alma Prica koja glumi Dianu Budisavljević u filmu izgovara ovaj tekst: »Na velikoj livadi pored bolnice borave žena i djeca koja još nisu razdvojena. Majke se nadaju da će uskoro kućama. Ne žele mi predati djecu. A ja znam što ih čeka. Govorim im da sam i sama majka, da mi je suprug liječnik, pravoslavac, da ćemo djecu smjestiti u domove, da žemo se brinuti za njih dok ne budu oslobođene...«

U Dnevniku Diane Budisavljević tih riječi nema!

15. Film ustraje na tome da je Diana Budisavljević preko pojedinih Nijemaca natjerala vlasti NDH da dopuste otpuštanje djece iz logora. U tom cilju se spominje Wilhelma Knehea i Gustava Kocziana. Da bi što više ocrnio režim NDH film ide toliko strašno daleko da te Nijem-

ce prikazuje gotovo kao humaniste koji pomažu Diani Budisavljević. Wilhelm Knehe je, u činu majora, bio obavještajni referent njemačke Feldkommandature u Zagrebu. Gustav Von Koczian je u filmu prikazan kao fini i šarmantni gospodin u fraku koji sjedi u »Espanadi« i ispija svoje piće i izjavljuje Diani da bi ta »situacija s djecom« mogla djelovati »negativno« na njemačke interese u NDH, jer je »javnost osjetljiva na djecu« (Die öffentlicheit ist immerfür die Kinder sensibilisiert.). Međutim, u Dnevniku gđe Diane Budisavljević se vidi da je taj razgovor izmišljen! Tamo ne piše da je Von Koczian izjavio da je »javnost osjetljiva na djecu«? Ta izmišljena rečenica »javnost je osjetljiva na djecu« u suprotnosti je s onim što je u zemljama poput Hitlerove Njemačke ili NDH »javnost« uopće smjela govoriti.

U filmi Von Koczianova »supruga« mužu mudro savjetuje da o spašavanju djece govori s Glaise von Horstenuom, njemačkim generalom pri Pavelićevoj vlasti. Prema originalnom dnevniku (upravo istoga toga 12. lipnja 1942.), Von Koczian zove na razgovor u »Esplanadu« Dianu Budisavljević, ali zajedno s dr. Markom Vidakovićem, i izjavljuje im da je o oslobođanju djece iz logora razgovarao, ne s Glaise von Horstenuom, nego sa Slavkom Kvaternikom. Da se ne bi vidjelo da je briga za djecu bila ustaška, autori filma daju humanizam Nijemcima.

16. Ni Dianina kartoteka nije posve izgubljena, a u filmu se kaže da jest izgubljena! Gđa Budisavljević je vodila kartoteku o udomljenoj djeci. Izbjeglički val završio je 1942.; poslije više nije bilo takvih izbjegličkih skupina pa se rad odvijao na sređivanju dokumentacije, odgovaranju na pitanja roditelja koji su iz Njemačke slali pisma, raspitivali se za svoju djecu i slično. Dolaskom partizana, Diani je kartoteka oduzeta. Opisivanje tog događaja povjesno je najvjerniji dio filma. Ali na kraju, na odjavi filma, piše da ta kartoteka nikada više nije pronađena! A u Hrvatskom državnom arhivu postoji Kartoteka djece, koja je pripadala Ministarstvu udružbe i Caritasu. U 56 ladica ima oko 28000 kartica s imenima djece koja su bila zbrinjavana tijekom Drugog svjetskog rata. Diana Budisavljević, kako piše u svom Dnevniku, pri izradi svoje kartoteke pravila je kopije za Ministarstvo udružbe. Drugi bi put prepisivala njihove kartice za svoju kartoteku, itd. Stoga se dio njezine kartoteke mogao rekonstruirati i preko arhivske građe koju i nije potrebno tražiti deset godina (autori filma kažu da su činjenice važne za film istraživali deset godina!). A mogli su lako i brzo, primjerice, u arhivskoj građi naći podatke o Nadi Vlaisavljević, koju su intervjuirali u filmu. Dio podataka nalazi se u arhivskoj građi Antifašističkog fronta žena (AFŽ), također u Hrvatskom državnom arhivu. Tu su građu kod sebe godinama držale komunističke dužnosnice poput Marije Bakarić, supruge Vladimira Bakarića, i tako vjerojatno onemogućile nekim izbjeglicama da na vrijeme saznaju što se dogodilo s njihovim rođacima.

Dokaz: 1. Dnevnik Diane Budisavljević
2. Film Dane Budisavljević »Dnevnik Diane Budisavljević«

Dakle, u filmu nisu prikazane prave (istinite) činjenice koje su sadržane u »Dnevniku Diane Budisavljević«, već su prave (istinite) činjenice krivo prikazane ili prešućene!

To filmu daje apsolutno drugo značenje u odnosu na prave (istinite) činjenice navedene u Dnevniku i na taj način je autorica filma prave i povjesno relevantne činjenice krivotvorila i film prikazala kao pravi s ciljem dovođenja gledatelja u zabludu glede istinitosti tih činjenica.

Zbog toga podnosimo ovu kaznenu prijavu protiv autorice filma Dane Budisavljević zbog postojanja osnovane sumnje da su se u konkretnom slučaju ostvarila bitna obilježja kaznenog djela krivotvorena iz odredbe čl. 311 stavak 1 Kaznenog zakona RH za koje djelo se kazneni progon vrši po službenoj dužnosti.

Predsjednik Vinko Sabljo

ODGOVOR DRŽAVNOG ODVJETNIŠVA REPUBLIKE HRVATSKE

IZVORNI ODGOVOR U NASTAVKU

REPUBLIKA HRVATSKA
OPĆINSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO
U Z A G R E B U
Zagreb, Selska cesta 2

z1
Broj: KP-DO-981/20
Zagreb, 10. rujna 2021.
MM/SK

R J E Š E N J E

Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu, po zamjeniku općinske državne odvjetnice Mislavu Matiću, u kaznenom predmetu protiv osumnjičene Dane Budisavljević, zbog kaznenog djela krivotvorenja isprave iz članka 278. stavka 1. Kaznenog zakona, 10. rujna 2021.

r i j e š i l o j e

Na temelju članka 206. stavka 1. točke 1. Zakona o kaznenom postupku odbacuje se kaznena prijava protiv osumnjičene Dane Budisavljević zbog kaznenog djela krivotvorenja isprave iz članka 278. stavka 1. Kaznenog zakona.

O b r a z l o ž e n j e

Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu, temeljem odredbe članka članka 205. stavka 4. Zakona o kaznenom postupku dostavilo je Općinskom državnom odvjetništvu u Zagrebu na nadležno postupanje kaznenu prijavu Hrvatskog svjetskog kongresa protiv Dane Budisavljević, zbog kaznenog djela krivotvorenja isprave iz članka 278. stavka 1. Kaznenog zakona.

U navedenoj kaznenoj prijavi, s ispravkom od 14. listopada 2020., navodi se da je film "Dnevnik Diane Budisavljević" kojeg je režirala osumnjičena Dana Budisavljević prikazan kao dokumentarni, ali u sebi sadrži mnoštvo neistina i laži i kao takav uvršten je u školski kurikulum. Navodi se da u filmu nema objašnjenja kako je Diana Budisavljević spasila deset tisuća djece, a ne vidi se kako su spašena, a što je učinjeno kako bi se sakrila uloga režima koji je spašavanje ne samo dopustio nego ga je i naredio. Navodi se da povijest kaže da su državne službe na kraju akcije spašavanja izvijestile poglavnika Antu Pavelića o provedenoj zadaći koju im je naredio te je čak i list srpske nacionalne manjine "Novosti" primijetio da gledatelj do kraja filma ne dobiva odgovor kako je to Diana Budisavljević spasila tisuće djece iz logora jer toga u filmu nema, osim maglovite naznake da su "neki dobri nacisti nešto natjerali ustaše".

Nadalje se navodi da se u filmu ne spominju lječnici koje je u pomoć djeci slalo Ministarstvo zdravstva NDH. Ne spominju se preminule časne sestre i ostali preminuli koji su se zarazili od djece dok su im pomagali. Ne spominje se da su aktivirane državne željeznice i cijeli državni sustav za spašavanje djece. Nadalje, navodi se da u filmu nema spomena Kamila Breslera, jednog od državnih službenika s važnom ulogom u smještaju djece, dok temeljiti dokumentarni film o spašavanju djece sve to nikako nije smio zatajiti jer to nije političko pitanje, nego pitanje istine o spašavanju djece.

Također, navodi se da su se općenito u filmu stradanja Srba nastojala povezati s tragičnom sudbinom Židova u Drugom svjetskom ratu, iako tema kozaračke siročadi nema nikakve veze sa stradanjima Židova. Na početku filma koji treba opisati kao pomaganje Diane Budisavljević pravoslavnim ženama i djeci, prikazani su kadrovi rušenja zagrebačke židovske sinagoge. Istodobno se ne objašnjava zašto je u Loborgradu 200 pravoslavnih žena s djecom, nego se sugerira da je to odvođenje u neki oblik logora, nešto što će se dogoditi svim pravoslavnim vjernicima u Hrvatskoj. Taj postupak osumnjičene je krivotvorene i propaganda s pomoću poluistina i neistina.

Nadalje, na susretu s nadbiskupom Stepincom glumica Alma Prica kao Diana Budisavljević gotovo više, predbacuje nadbiskupu da je „njihov ispovjednik“ što odgovara velikosrpskoj definiciji Blaženog Alojzija Stepinca kao "ustaškog vikara" koji je "pravoslavce pokrštavao", te film prikazuje Alojzija Stepinca kao kukavicom, kolebljivca i "ustaškog ispovjednika", a istina je da se radi o dobrotvoru, blaženiku i sveću.

Film površno, jednostrano i pristrano prikazuje složene povijesne okolnosti tog vremena. U filmu suprug Diane Budisavljević, dr. Julije Budisavljević, pročelnik kirurške klinike pokazuje iskaznicu na kojoj piše "Srbin 498", koju mu je izdala državna administracija gdje je prisutna manipulacija: riječ je o tzv. srpskoj iskaznici koju su samo u lipnju 1941. nakon obvezne prijave dobivali građani srpske narodnosti u nekim gradovima, te je na iskaznici bio broj i ime vlasnika iskaznice kao što postoji na svakoj osobnoj iskaznici. Pokazujući u sceni da je Budisavljević dobio ime "Srbin 498", sugerira se da su vlasti njega i druge Srbe namjerno dehumanizirale pretvarajući ih samo u nacionalnost i broj.

Također se navodi i to da je uređivanje odnosa s manjinskim srpsko-pravoslavnim stanovništvom bio proces koji su u kolovozu 1941. započeli u razgovorima pogлавnik Ante Pavelić i njegov prijatelj, sarajevski odvjetnik pravoslavne vjere Savo Besarović, a prešuće se činjenica iz Dnevnika da je Savo Besarović bio u vlasti NDH. Na zasjedanju Hrvatskog državnog sabora gdje se već mogao nazrijeti novi smjer unutrašnje politike Savo Besarović je dobio istaknutu funkciju, a uskoro je ušao i u vladu NDH, sve do kraja rata. To pokazuje nastojanje NDH da normalizira odnose sa Srbima. Nadalje, navodi se da je u filmu izmišljeno nasilje policijskih agenata u stanu Diane Budisavljević kojeg u njezinu dnevniku nema. Savo Besarović u filmu nije spomenut iako je prema dnevniku zajedno sa zapovjednikom UNS-a Eugenom Kvaternikom intervenirao kada je čuo da su dva policijska agenta došla u stan Budisavljevićevih gdje su se upravo slagali paketi za zatočene s limunom, češnjakom, šećerom i soli.

Nadalje, u kaznenoj se prijavi ističe se da je u filmu izostavljeno objašnjenje iz Dnevnika da je netko dan ranije Dianu Budisavljević prijavio da je preko jedne špeditorske firme poslala kamion pun robe partizanima. Agenti su pretražili stan i u potrazi za navodnom radio stanicom, dok u dnevničkom zapisu nema nikakva nasilja, razbijanja i prijetnji, tek najava agenata da će zatečeni u stanu biti pritvoreni, ali se od toga odustalo na intervenciju Eugena Kvaternika i Besarovića. U filmu pak agenti razbacuju pakete i voće po podu i sikću: "Sve Srbi", uz dramatičnu glazbu koja treba pojačati dojam državne represije.

Nadalje, u filmu Diana Budisavljević objašnjava njemačkom naredniku da vodi privatnu akciju pomaganja. Pita se kako je moguće i kako je uopće zamislivo da se u totalitarnom režimu i u uvjetima ratnog režima tako golema humanitarna akcija vodi privatno.

Nadalje, u filmu jedna baka govori da je najteže bilo kad se biralo tko će ići u bolnicu, a tko u Savu. To je toliko daleko od Dnevnika i toliko sramotno podmetanje da se može svrstati samo u najodurnije velkosrpske laži iz pedesetih godina prošlog stoljeća.

Nadalje, autori filma u svom uratku sugeriraju da se majka Eugena Dide Kvaternika ubila jer je bila potresena zbog toga što njezin sin radi Židovima i Srbima. Nijemac Von Kotzian koji je u stvarnosti bio u vodstvu cijele akcije odvođenja majki i očeva i njihova odvajanja od djece kao jedan od povjerenika njemačke radne službe u Zagrebu prikazan je kao žovijalni džetster iz Esplanade koji na spominjanje Eugena Kvaternika govori: "Ah, pa njegova majka je Židovka, nedavno se ubila". Nadalje, navodi se da to nema nikakve veze sa sadržajem dokumentarnog filma o spašavanju djece jer je majka Eugena Kvaternika, Olga, umrla 31. kolovoza 1941. pa je nejasno kakve ima veze s dnevnikom Diane Budisavljević koji počinje u listopadu 1942. Istiće se da je veza majke Eugena Kvaternika sa židovstvom potpuno nejasna jer joj je majka bila Dora pl. Martini, kći austrougarskog pukovnika rodom iz Tirola i Katarine pl. Nemičić iz stare hrvatske vojničke obitelji. Navodi se i to da je jedna od slabosti filma ponavljanje takvih tračeva i ogovaranja iako se tvrdi da film opisuje istinite događaje.

Nadalje, jedna žena Srpskinja je bila u Loborgradu pa se sjeća kako su djeca oko nje umirala, iako je među tih 200 zatočenica s djecom bio vrlo mali broj smrtnih slučajeva.

U kadru neki čovjek govori: "Neće oni zimu preživjeti ako im se ne pomogne", te se smatra da je zima u filmu općenito važan element sugestivno-emocionalnih napora redateljice. Osim što je cijeli film u crno-bijeloj tehniци, cijelo vrijeme je i zima ili barem kasna jesen, s maglom koja se vuče između oronulih zidova nekadašnjih kaznionica što je u neskladu s činjenicom da se glavnina događaja o kojima film govori zbivala u proljeće, ljeto i jesen 1942.

Nadalje, glumica Alma Prica, koja glumi Dianu Budisavljević, u filmu izgovara tekst: "Na velikoj livadi pored bolnice borave žene i djeca koja još nisu razdvojena. Majke se nadaju da će uskoro kućama. Ne žele mi predati djecu, a ja znam što ih čeka. Govorim im da sam i sama majka, da mi je suprug liječnik, pravoslavac, da ćemo djecu smjestiti u domove, da ćemo se brinuti za njih dok ne budu oslobođene." U Dnevniku Diane Budisavljević tih riječi nema.

Nadalje, film ustraje na tome da je Diana Budisavljević preko pojedinih Nijemaca natjerala vlasti NDH da dopuste otpuštanje djece iz logora. Da bi se što više ocrnio režim NDH film ide toliko strašno daleko da te Nijemce prikazuje gotovo kao humaniste koji pomažu Diani Budisavljević. To se događa da bi se vidjelo da je briga za djecu bila ustaška zbog čega autori filma daju humanizam Nijemcima.

Nadalje, niti kartoteka Diane Budisavljević nije posve izgubljena, a u filmu se kaže da je izgubljena.

Posljedično se zaključuje da u filmu "Dnevnik Diane Budisavljević" nisu prikazane prave, odnosno istinite činjenice koje su sadržane u Dnevniku Diane Budisavljević jer su one krivo prikazane ili su pak prešućene što filmu daje absolutno drugo značenje u odnosu na prave, odnosno istinite činjenične navode iz Dnevnika i na taj način je autorica filma prave i povjesno relevantne činjenice krovotvorila i film prikazala kao pravi s ciljem dovođenja gledatelja u zabludu glede istinitosti tih činjenica.

Kazneno djelo krovotvorenja isprave iz članka 278. stavka 1. Kaznenog zakona čini onaj tko izradi lažnu ispravu ili preinači pravu s ciljem da se takva isprava uporabi kao prava ili tko takvu ispravu nabavi radi uporabe ili ju uporabi kao pravu te će se počinitelj kazniti kaznom zatvora do 3 (tri) godine.

Kaznena prijava se odbacuje jer prijavljeno djelo nije kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti.

Naime, nakon analize navedene kaznene prijave ne može se zaključiti da bi prijavljena Dana Budisavljević počinila prijavljeno kazneno djelo iz članka 278. stavka 1. Kaznenog zakona. Naime, iako je primjetno da se podnositelj ove kaznene prijave ne slaže s filmom koji je Dana Budisavljević izradila, te navodi da je u filmu navedeno više povjesnih neistina koje su na taj način dovele gledatelje u zabludu glede njihove istinitosti, ne može se smatrati da je osumnjičena ovim filmom počinila navedeno kazneno djelo.

Valja najprije istaknuti da, sukladno Povelji Europske Unije o temeljnim pravima, svatko ima pravo na slobodu izražavanja koje pravo uključuje slobodu mišljenja, primanja i davanja informacija i ideja bez upitanja tijela vlasti i bez obzira na granice, pri čemu se poštuju sloboda i pluralizam medija, a ovo pravo dano je člankom 11. Povelje Europske Unije o temeljnim pravima.

Također, ne može se zanemariti niti činjenica da je film, kao i uostalom svako drugo umjetničko djelo, podložan i kritičkoj ocjeni kako struke tako i gledatelja, te zbog toga također nije moguće niti tvrditi da će film utjecati na gledišta i osobne stavove osoba koje su ga pogledale, kao što se ne može tvrditi niti da će se gledatelji ovog filma složiti sa svim u njemu obrađenim događajima, te ih smatrati istinitima zato što su prikazani na filmu.

Također, smatram nužnim istaknuti i to da nitko, pa tako niti prijavljena, prilikom izrade filmskoga djela, nije dužan vjerno prikazivati činjenice, niti točno prikazivati povjesne istine, ukoliko to ne želi, već je film rezultat umjetničkog

izražavanja svoga autora pa je stoga i drugačije prikazivanje od povijesno utvrđenih činjenica svakako dopušteno.

Slijedom navedenog, ne može se smatrati da umjetničko djelo, što film „Dnevnik Diane Budislavljević“ svakako jest, odnosno umjetničko izražavanje prijavljene Dane Budislavljević predstavlja kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti.

Stoga je kaznenu prijavu temeljem citirane zakonske odredbe valjalo odbaciti.

UPUTA OŠTEĆENIKU:

Temeljem članka 55. stavka 2. Zakona o kaznenom postupku oštećenik može ukoliko smatra da ovo rješenje nije na zakonu osnovano preuzeti kazneni progon protiv osumnjičenika u roku od 8 (osam) dana od dana primitka ovog rješenja.

Kako bi kao oštećenik mogli preuzeti progon u skladu sa člankom 55. stavkom 5. Zakona o kaznenom postupku dajem Vam slijedeći naputak:

U smislu članka 55. stavka 5. Zakona o kaznenom postupku obavještavam vas kako prije podizanja optužnice protiv osumnjičenog pred nadležnim Općinskim kaznenim sudom u Zagrebu imate pravo izvršiti uvid u spis ovog državnog odvjetništva, a kako osumnjičenik nije ispitani to je prije podizanja optužnice (članak 341. stavak 4. Zakona o kaznenom postupku) potrebno provesti dokaznu radnju prvog ispitivanja osumnjičenika.

Provodenje ove dokazne radnje kao i drugih dokaznih radnji možete predložiti sucu istrage Županijskog suda u Zagrebu.

Prijedlog za provodenje istrage mora sadržavati naziv državnog odvjetništva koje je donijelo rješenje o odbačaju kaznene prijave i oznaku tog rješenja, opis djela iz kojeg proizlaze zakonska obilježja kaznenog djela, zakonski naziv kaznenog djela i kratko obrazloženje okolnosti iz kojih proizlazi osnovana sumnja da je okrivljenik počinio kazneno djelo kao i dokazne radnje koje se predlažu provesti.

Rješenje dostaviti:

- Vinko Sabljo, Hrvatski svjetski kongres, Zagreb, Ulica fra Grge Martića 14c

RECENZIJA: NIKICA BARIĆ

*Časopis za suvremenu povijest, 2020., br. 3
Osvrti, prikazi, recenzije*

IZVORNI ČLANAK

Dnevnik Diane Budisavljević, redateljica: Dana Budisavljević, scenaristica: Dana Budisavljević i Jelena Paljan (Zagreb; Ljubljana; Beograd: Hulahop; December; This and That Productions, 2019), 88 minuta.

Povodom vijesti da je Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske izdalo suglasnost da se „igrano-dokumentarni” film *Dnevnik Diane Budisavljević* iz 2019., čija je redateljica Dana Budisavljević, uvrsti u nastavni kurikul hrvatskih škola, krajem srpnja 2020. oglasio se izv. prof. dr. sc. Mario Kevo s Hrvatskoga katoličkog sveučilišta. Kevo je jedan od naših najupućenijih povjesničara kada je riječ o temama iz Drugoga svjetskog rata s kojima je povezana Diana Budisavljević. Kevo je upozorio na to da se „Dnevnik” Diane Budisavljević (dalje: „Dnevnik”) ne može smatrati potpuno pouzdanim povijesnim izvorom, kao i na to da su podatci iz „Dnevnika” u filmu korišteni selektivno, u vezi s čime je iznio:

„Iako je film pokupio niz domaćih i međunarodnih filmskih nagrada svakako ostaje (po)malo gorak okus da se, ipak, radi o jednostranom viđenju ratne zbilje, koja je naravno s obzirom na temu privukla mnoge simpatije. To je razumljivo i očekivano, ali treba konstatirati da filmu nedostaje ona nit koja razdvaja subjektivno i objektivno i očito je rezultat osobnih impresija redateljice

filma koja u njegovoj pripremi nije otišla dalje od samog Dnevnika. Razvidno je i kako se i tim dnevničkim zapisima pristupilo iznimno selektivno. Film svakako ne predstavlja potpunu i kvalitetnu sliku o radu Diane Budisavljević za vrijeme Drugog svjetskog rata.”¹

Slažem se s tom ocjenom izv. prof. dr. sc. Keve te ču u ovom prikazu pokazati da film Dane Budisavljević znatnim dijelom nije „objektivno” i „istinito” prikazao djelovanje Diane Budisavljević tijekom Drugoga svjetskog rata.

Na početku treba iznijeti osnovne činjenice. Diana Budisavljević (1891. – 1978.) rođena je u Innsbrucku, gdje se tijekom Prvoga svjetskog rata udala za kirurga dr. Julija Budisavljevića. Ubrzo nakon završetka rata sa suprugom se preselila u Zagreb, gdje je dočekala Drugi svjetski rat i proglašenje Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Tijekom toga rata uložila je velike napore da bi pomogla Srbima zatočenim u logorima NDH, posebno srpskoj djeci, a pomagala je i drugim ratnim stradalnicima. Njezin dnevnik objavljen je 2002. u časopisu Hrvatskoga državnog arhiva *Fontes – izvori za hrvatsku povijest*, a zatim ponovno 2003. kao knjiga u izdanju Hrvatskoga državnog arhiva i Javne ustanove Spomen-područje Jasenovac. Riječ je o spomenutom „Dnevniku”, u kojem je Diana Budisavljević opisala svoj humanitarni rad tijekom rata i događaje koji su uslijedili neposredno nakon rata. Tako su prve bilješke u „Dnevniku” iz listopada 1941., a posljednja je iz veljače 1947. godine. „Dnevnik” slijedi kronologiju događaja, ali je nedvojbeno da je Diana Budisavljević u njega naknadno dodavala određene komentare.

Film redateljice Dane Budisavljević dijelom se koristi različitim dokumentarnim filmskim snimkama iz razdoblja Drugoga svjetskog rata te suvremenim svjedočenjima četvero ljudi koji su kao djeca bili zatočeni u logorima NDH (Milorad Jandrić, Zorka Janjanin, Nada Vlaisavljević, Živko Zelenbrz). Ipak je težište filma na njegovu igranom dijelu, u kojem je prikazano djelovanje Diane Budisavljević, koju glumi Alma Prica. Na kraju filma navedeno je da se on temelji na „knjizi *Dnevnik Diane Budisavljević 1941.-1945.* i dokumentarnom istraživanju”. Inače je film osvojio „Zlatnu arenu” na Pulskom filmskom festivalu 2019., a Dana Budisavljević za njegovu je režiju primila i nagradu Republike Hrvatske za kulturu „Vladimir Nazor”.

Odnos Diane Budisavljević prema stradanju Židova

Kada se u filmu prikazuje kako je započeo humanitarni rad Diane Budisavljević, ona (Alma Prica) razgovara sa svojom krojačicom, „gospodrom Reich” (Urša Raukar). Njih dvije vode sljedeći dijalog:

¹ <http://www.unicath.hr/diana-budisavljevic-u-skole-struka-na-margine>, pristup ostvaren 28. 9. 2020.

„Diana Budisavljević (Alma Prica): Gospođo Reich? Moram Vam to reći... Bila sam u Innsbrucku malo prije nego što je i ovdje počelo... Čula sam o logorima u Njemačkoj neke grozne stvari... O logorima za pripadnike Vaše vjere... **Gospođa Reich (Urša Raukar):** Logori postoje već i ovdje... Navodno ih ima više... Židovska općina skuplja pomoć za te jadne ljude...”

Nakon toga u filmu slijede dokumentarne snimke koje prikazuju kako su vlasti NDH srušile zagrebačku sinagogu. Tako gledatelj stječe dojam da stradanje Židova i spoznaja koju je o tome imala Diana Budisavljević imaju važnu ulogu u započinjanju njezina humanitarnoga rada. No podatci iz „Dnevnika” to ne potvrđuju. U uvodu „Dnevnika” stoji da je Diana Budisavljević imala krojačicu Židovku i da joj je ona nekoliko puta govorila o „velikoj akciji” pomoći koju provodi Židovska bogoštovna općina u Zagrebu za svoje članove koji se nalaze u koncentracijskim logorima. No u „Dnevniku” nigdje ne piše da je Diana Budisavljević kazala svojoj krojačici da je bila u Innsbrucku i saznala „grozne stvari” o njemačkim logorima za Židove. To može izgledati kao nevažna pojedinost ili izraz „umjetničke slobode”, ali to filmu koji pretendira biti „dokumentaran” ne ide u prilog.

Osim toga, iako je Diana Budisavljević djelovala uz pomoć Židovske bogoštovne općine u Zagrebu, u „Dnevniku” nije ostavila zapaženije bilješke o tome zašto se Židove deportira u logore, odnosno zašto su Židovi progonjeni, zašto stradavaju. No zato je u bilješci od 9. studenog 1941. napisala da se u logoru Lobor-grad srpske zatočenice osjećaju „potpuno izolirane od Židovki”, a 1. svibnja 1942. zabilježila je da ima dojam su se „židovski činovnici” Židovske bogoštovne općine u Zagrebu u logoru Lobor-grad „brinuli samo za Židovke”. Uostalom, u bilješci od 6. veljače 1942. Diana Budisavljević u vezi s položajem žena u logorima piše:

„Uvijek se našao netko da pomogne Židovkama i komunistkinjama, dok se za pravoslavke nitko nije brinuo.”

U vezi s time ipak bi se moglo dodati da Židovkama na kraju više nitko nije mogao pomoći budući da je za njih deportacija u logore značila gotovo sigurnu smrt.

Krajem svibnja 1942. Dianu Budisavljević primio je nadbiskup Alojzije Stepinac, o čemu će opširnije pisati poslije. Ona nije bila zadovoljna Stepinčevim držanjem kad mu je govorila o potrebi zaštite Srba, a u „Dnevniku” o tom susretu nezadovoljno piše:

„Ispričao mi je [Stepinac] da je zbog stana jedne Židovke bio kod nekog ministra [NDH]. Taj mu je obećao da će žena moći ostati u stanu, a sad ju se

usprkos tome namjerava iz stana izbaciti. Kažem da sam došla tražiti da spasi jedan narod, a on mi priča o nekom stanu.”

Dok je u NDH nesumnjivo trebalo spašavati „jedan”, odnosno srpski narod, za što je Diana Budisavljević učinila mnogo, ipak je jedan drugi narod, židovski, bio u još lošijem položaju i izložen potpunom fizičkom istrebljenju. No, kao što se vidi i iz ovoga primjera, čini se da Diana Budisavljević nije imala takvu spoznaju.

U vezi s time zanimljiva je još jedna pojedinost. Naime, Diana Budisavljević u „Dnevniku” je u bilješci od 25. studenog 1941. zabilježila:

„Zatim smo otišli u Židovski odsjek Ravnateljstva ustaškog redarstva, čiji je predstojnik [Vilko] Kühnel morao izdati dozvolu meni i sestri za posjet logoru. Želim naglasiti da mi je i kasnije, kad god sam to trebala, predstojnik izlazio u susret i uvelike pomagao. (Nakon oslobođenja taj je čovjek, koji je i Židovima pomagao koliko je mogao, počinio samoubojstvo.)”

Čudi da Diana Budisavljević, koja se posvetila zaštiti ugroženih Srba, i nakon sloma NDH pohvalno piše o Vilku Kühnelu, predstojniku Židovskoga odsjeka Ravnateljstva ustaškog redarstva, koji je u NDH bio zadužen za uništenje jedne druge ugrožene zajednice, odnosno Židova. Naime, Kühnel je odigrao važnu ulogu u deportacijama Židova u logore koje je držala NDH, kao i u njemački logor Auschwitz.² Možda je nekim Židovima, kako piše Diana Budisavljević, zbog određenih razloga zaista i pomogao, ali je nedvojbeno neusporedivo veći broj Židova uputio u logore. Uostalom, ako je „pomagao” Židovima, zašto si je nakon sloma NDH oduzeo život?

Dakle, nasuprot tome kako je prikazano u filmu Dane Budisavljević, u „Dnevniku” nema bilješki Diane Budisavljević koje se naglašeno bave stradanjem Židova, niti se u filmu uopće pojavljuje lik „susretljivoga” Vilka Kühnela. No to nesumnjivo ima i praktičnu primjenu. Naime, film Dane Budisavljević prikazivan je u siječnju ove godine učenicima povodom obilježavanja Međunarodnoga dana sjećanja na žrtve holokausta, pa bi, pretpostavljajući, bilo nezgodno da je u filmu dokumentarno prikazano kakve je veze Diana Budisavljević imala sa „susretljivim” Kühnelom koji je holokaust provodio.

Zaboravljeni dr. Savo Besarović

U „Dnevniku” važno mjesto zauzima dr. Savo Besarović (1899. – 1945.), Srbin, sarajevski odvjetnik. Besarović je bio studentski kolega Ante Pavelića, kasnijega poglavnika NDH. Prema nekim izvorima, Pavelić je već u ljeto

² Carl BETHKE, (K)eine gemeinsame Sprache? Aspekte deutsch-jüdischer Beziehungsgeschichte in Slawonien, 1900-1945 (Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf, 2013), 245-246, 299, 371, 377.

1941. pozvao Besarovića u Zagreb da bi se uz njegovu pomoć smirio srpski ustanak protiv NDH. Poslije je postao bilježnik Hrvatskoga državnog sabora, a u listopadu 1943. i državni ministar, odnosno ministar bez lisnice u Vladi NDH. Neposredno nakon rata nove komunističke vlasti osudile su Besarovića u Sarajevu na smrtnu kaznu.

Iz „Dnevnika” je vidljivo da je Diana Budisavljević krajem 1941. i početkom 1942. s Besarovićem imala brojne kontakte. Iz „Dnevnika” se također vidi da je Besarović bio u neposrednom dodiru s Antom Pavelićem. Štoviše, u „Dnevniku” u bilješci od 29. prosinca 1941. Diana Budisavljević bilježi da je saznala o novim progonima Srba te je zato odlučila uputiti brzojav Besaroviću, koji se tada nalazio u Sarajevu, da „iskoristi svoje jake veze s poglavnikom i zauzme se za proganjene”.

Ipak, Diana Budisavljević nije bila zadovoljna Besarovićem i u „Dnevniku” piše da na njega nije mogla računati, štoviše da je ona poduzimala konkretnе korake da pomogne Srbima u logorima, a zatim je Besarović zasluge za to prisivao sebi. Ni Besarović nije bio zadovoljan Dianom Budisavljević i na kraju su prekinuli suradnju.

No barem jednom prilikom Besarović je pomogao Diani Budisavljević, što je ona zabilježila u „Dnevniku”. Naime, u njezin je dom 25. veljače 1942. došla policija NDH i obavila pretres. Taj događaj veoma je uznemirio Dianu Budisavljević. Ipak, upravo nakon kontakta s Besarovićem, koji je zatim intervenirao kod Eugena Dide Kvaternika, ravnatelja za javni red i sigurnost, policija je napustila dom Diane Budisavljević.

Savo Besarović bio je dakle jedna od bitnih osoba s kojima je Diana Budisavljević, u sklopu svojega djelovanja, bila u kontaktu. No u filmu Dane Budisavljević on se uopće ne pojavljuje kao jedan od likova.

O kontaktima Diane Budisavljević s vlastima Nezavisne Države Hrvatske

U jednoj od prvih scena filma prikazano je kako Diana Budisavljević sa svojim suprugom dr. Julijem Budisavljevićem (Igor Samobor) razgovara s Julijevom sestrom Miroom Kušević (Mirjana Karanović). Kušević u tom razgovoru odlučno objašnjava tko su novi vlastodršci u NDH, odnosno tko su ustaše. Bratu i njegovojoj supruzi govori da su ustaše „najobičniji kriminalci”, odnosno Nijemci su nam „ološ doveli na vlast”.

Ne sumnjam da Mira Kušević i bračni par Budisavljević nisu imali pozitivno mišljenje o ustašama, niti su ga mogli imati. No u „Dnevniku” ipak nigdje ne stoji da je Mira Kušević dala bilo kakvu ocjenu odnosno mišljenje o ustašama,

u „Dnevniku” nije zapisano da ih je nazvala „kriminalcima” i „ološem”. Pretpostavljam da je redateljica Dana Budisavljević na samom početku filma željela jasno objasniti tko su i što su ustaše. A zatim je, u umjetničkoj slobodi koja ide na štetu dokumentarnosti, poslije u filmu bilo „neprikladno” ili „nepristojno” spomenuti kontakte Diane Budisavljević s predstavnicima toga režima poput Vilka Kühnela i Save Besarovića. A još je shvatljivije da u filmu nije prikazano da je Dianu Budisavljević 16. prosinca 1941. osobno primio Andrija Artuković, ministar unutarnjih poslova NDH. On joj nije pružio veliku pomoć, ali joj je ipak dao kakvo-takvo usmeno odobrenje da se bavi svojim humanitarnim radom.

Svega toga u filmu Dane Budisavljević nema jer bi, prepostavljam, idealiziranom liku i djelu Diane Budisavljević „naškodilo” da je imala kontakte s nekim vrlo visokim predstavnicima ustaškoga režima iako su u „Dnevniku” ti kontakti zabilježeni i opisani. Tako je redateljica Budisavljević izbjegla svaki podatak koji pokazuje da humanitarni rad Diane Budisavljević ne bi bio moguć da se nije obraćala predstavnicima ustaškoga režima.

Samo u jednoj sceni filma Dane Budisavljević prikazan je izravan susret Diane Budisavljević s predstavnicima vlasti NDH (ako na trenutak zanemariamo da su i Kamilo Brössler i Dragica Habazin, o kojima će pisati poslije, bili predstavnici vlasti NDH). Riječ je o spomenutom pretresu njezina doma koji su 25. veljače 1942. obavili policajci NDH i koji ju je iznimno uznenudio.

U filmu je to prikazano tako da dva ustaška policajca ulaze u njezin dom upravo u trenutku kada Diana Budisavljević sa svojim suradnicima slaže prikupljenu hranu i odjeću koju treba poslati kao pomoć zatočenima u logorima. Jedan policajac na zastrašujući način prebire po prikupljenoj hrani na stolu i drugim stvarima, ili ih razbacuje. Zatim pita drugoga policajca, koji pregleđava osobne isprave prisutnih: „Čiji su?” a ovaj odgovara: „Sve Srbi.” Nakon toga prvi policajac silovito baca sa stola dvije velike kutije s odjećom. Nakon što su policajci otišli kući se vraća dr. Julije Budisavljević te mu supruga u vezi s pretresom kaže: „Samo su nas htjeli prestrašiti.”

Ta rečenica „Samo su nas htjeli prestrašiti” je ahistorijska. Režim poput onoga u NDH nije trebao na opisani način nikoga „zastrašivati”. Nije trebao zastrašivati kad je mogao uhićivati, ispitivati i mučiti na policiji, deportirati u koncentracijske logore ili izvoditi pred prijeke sudove koji će optuženoga u kratkom roku osuditi na smrt... Čemu onda gubiti vrijeme na „zastrašivanje”?

Kad se pročita „Dnevnik” i opis toga policijskog pretresa, koji zaista i potpuno razumljivo jest uznenudio Dianu Budisavljević, ona piše da se čini da je pretres učinjen jer ju je netko prijavio da šalje pomoć partizanima, odnosno da se u njezinu stanu nalazi tajna radiostanica. U „Dnevniku” se ne kaže da su policajci spominjali da su prisutne osobe Srbi, a čini se da tijekom pretresa nije

primjenjivana sila. Naime, kako je zapisala Diana Budisavljević, pri pretresu je trebalo otvoriti ormar u kojem su se nalazile stvari njezine kćeri Ilse. Ormar je bio zaključan, ali ga policajci nisu razvalili, nego je jedan ustaša automobilom odvezao Ilse do njezina stana da uzme ključ od ormara. Kad se Ilse vratila u svoj stan, kazala je svojem suprugu da traje pretres doma njezine majke te je on telefonirao upravo Savi Besaroviću, koji je zatim intervenirao kod ravnatelja za javni red i sigurnost Eugena Dide Kvaternika da pretres završi bez posljedica.

A zaključak bi bio da mnogi kojima je policija NDH po stanovima i kućama obavljala pretere nisu mogli telefonirati ni Savi Besaroviću ni bilo kome drugome tko bi ih mogao zaštiti. No u filmu je i navedeno prikazano sasvim suprotno nego što je opisano u „Dnevniku” te se „umjetničkom slobodom” želi zaštiti idealizirani lik Diane Budisavljević iako je takva idealizacija potpuno nepotrebna i suprotna nečemu što bi trebao biti dokumentarni film.

Dr. Julije Budisavljević

Važno mjesto u filmu ima suprug Diane Budisavljević, liječnik dr. Julije Budisavljević (1882. – 1981.). Kao što sam rekao, njega glumi Igor Samobor.

On je u filmu prikazan kao osoba koja se teško „suočava” sa stvarnošću ustaškoga režima. I tu film odstupa od onoga što stoji u „Dnevniku”. Kad u filmu njegova sestra spominje da u Lobot-gradu postoji koncentracijski logor, filmski dr. Budisavljević u to ne može „vjerovati” i tvrdi da se radi o „staračkom domu”. No navodi iz „Dnevnika” to ne potvrđuju, pa umjetnička sloboda ponovno ide na štetu dokumentarnosti.

U filmu postoji scena u kojoj su okupljeni bračni par Budisavljević, Marko Vidaković (Tihomir Stanić) i Đuro Vukosavljević (Krunoslav Šarić), koji raspravljaju o tome da bi trebalo započeti akciju pomoći Srbima deportiranim u koncentracijske logore. Tijekom razgovora Vidaković spominje Juliju Budisavljeviću da je čuo da je Budisavljević navodno prije rata „spasio život ministru [Mili] Budaku”. U samom „Dnevniku” nigdje se ne spominje da je Vidaković to kazao Budisavljeviću. No određeni izvori, izvještaji koji su krajem 1941. iz Hrvatske slani predstavnicima jugoslavenske kraljevske vlade u izbjeglištvu, zaista donose da je, navodno, po želji ustaškoga doglavnika Mile Budaka Julije Budisavljević bio „jedini Srbin koji je ostavljen (...) na svom položaju”, odnosno:

„Kirurg Dr. Budisavljević je navodno još na klinici primarius i to na izričitu intervenciju Dr. M. Budaka, jer je potonjem pred više godina jednom operacijom spasio život.”³

³ Ljubo BOBAN, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941-1943. Izvještaji informatora o prilikama u Hrvatskoj* (Zagreb: Globus, 1985), 37, 252.

Tako je u filmu naznačeno da postoji mogućnost da je jedna od istaknutih osoba ustaškoga režima poput Mile Budaka na određeni način zaštitila dr. Budisavljevića. No to nije bio put kojim se htjelo poći u scenariju filma jer bi to, valjda, narušilo idealiziranu sliku bračnoga para Budisavljević i pokazalo određene postupke visokih ustaških dužnosnika koji se ne mogu povezati sa zločinima. Zato slijedi scena u kojoj dr. Budisavljević supruzi objašnjava da se morao prijaviti na policiju, gdje mu je izdana osobna iskaznica u kojoj je registriran kao „Srbin [broj] 498”.

Tek su poslije suradnici na filmu objavili kako je izgledala iskaznica spomenuta u filmu. Tako se vidi da se dr. Julije Budisavljević 10. srpnja 1941. prijavio pri Ravnateljstvu ustaškog redarstva NDH u Zagrebu te mu je Srpski odsjek toga redarstva izdao „Srpsku iskaznicu br. 298a”. No objavili su i nalog Ravnateljstva ustaškog redarstva NDH od 10. srpnja 1941. u kojem stoji da sve podređene vlasti do suprotne odluke ne primjenjuju nikakve mjere koje se odnose na pravoslavne Srbe kad je riječ o slobodi kretanja dr. Julija Budisavljevića, pri čemu je navedeni nalog vrijedio kao iskaznica.⁴

Inače se na temelju određenih izvora iz travnja i svibnja 1941. čini da je dr. Budisavljević neposredno nakon proglašenja NDH nastavio bez (većih) problema raditi kao predstojnik Kirurske klinike Medicinskoga fakulteta u Zagrebu.⁵ Zanimljiv je i doušnički izvještaj o dr. Budisavljeviću koji je krajem travnja 1944. dostavljen redarstvenim vlastima NDH:

„Dr. Julije Budisavljević, redoviti sveučilišni profesor medicinskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, rođen 1882 godine u Požegi, sada rimokatoličke vjeroizpovjesti, prije pravoslavne, nalazi se u službi 37 godina, a službovao je na medicinskom fakultetu i Innsbrucku, te u Zagrebu od 1919 godine, na kiruržkoj klinici. Imenovan za vrieme bivše Jugoslavije, ideološki je pripadao Samostalnoj Demokratskoj stranci, no politički se nije u ni jednoj stranci isticao. Njegovo politiziranje sastojalo se u tome, da se je od vremena na vrieme razgovarao sa svojim bratom [Srđanom] odbjeglim prvakom S.D.S.-e. 1935 godine, kao i 1938 godine nije glasovao. (...) Od osnutka N.D.H. pa do danas, imenovani izgleda, da je podpuno lojalan, te se politički ne ističe u nikojem pravcu. Sigurno je da Ustaški pokret ne simpatizira, no svoje uvjerenje ne izpoljava nikakovim vanjskim znakovima. Kao liečnik i nadstojnik kiruržke

⁴ <http://historiografija.hr/?p=22057>, pristup ostvaren 28. 8. 2020.

⁵ Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HR-HDA), fond 226, Ministarstvo zdravstva i udružbe NDH, Glavno ravnateljstvo za zdravstvo, Broj: 5845/1941., Broj: 6710/1941., Broj: 9077/1941.

klinike vrlo je savjestan i marljiv, pored toga vrlo socijalan, tako da služi kao primjer mnogim liečnicima.”⁶

U vezi s tim izvještajem zanimljivo je primjetiti da se u njemu ne spomije supruga dr. Budisavljevića, Diana Budisavljević, odnosno njezina humanitarna djelatnost kao nešto što bi eventualno bilo usmjereno protiv NDH.

Nedugo nakon što je taj izvještaj sastavljen dr. Budisavljević je u ljeto 1944. umirovljen, odnosno, kako je objavljeno u *Liečničkom vjestniku*:

„Umirovljen je Dr. Julije Budisavljević, redoviti profesor Medicinskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, činovnik IV-3. čin[ovničkog] razreda.”⁷

Zatim je prof. dr. Danko Riessner 6. studenog 1944. u predavaonici Kirurške klinike u Zagrebu održao predavanje u čast dr. Budisavljevića. Predavanju je prisustvovao Ante Šercer, dekan Medicinskoga fakulteta, kao i profesori, docenti i asistenti toga fakulteta. Na predavanju su bili i predstavnici Zbora liječnika i Liječničke komore, Hrvatskoga kirurškog društva te studenti Medicinskoga fakulteta. Riessner je u predavanju u najpohvalnijim crtama opisao Budisavljevićev rad:

„Najveći zalog za zdravlje svakog bolestnika je osim dobre stručne spreme njegovog liečnika bez sumnje i moralna izgrađenost toga liečnika kao čovjeka. U tom pogledu je prof. Budisavljević sigurno jedna riedko jaka pojava našeg suvremenog društva i naročiti primjer liečnicima. Savjest, ta najjača poluga liečničkog stvaranja, prožimala je cielo njegovo biće, pa je tim duhom izpunjala i čitavu njegovu kliniku. Tim svojim osobinama ciepio je stalno na korist naše medicine i naroda kao prokušani pedagog sve generacije naših liečnika unatrag 23 godine, a nama, njegovim bližim suradnicima postalo je njegovo ime gotovo sinonim savjesti.”⁸

Nakon rata, po slomu NDH, dr. Julije Budisavljević u izjavi danoj krajem lipnja 1951. pred Okružnim sudom u Zagrebu svoj položaj za vrijeme NDH opisao na ovaj način:

„U času okupacije naše zemlje [Jugoslavije] sa strane Njemaca 1941 godine ja sam se nalazio u Zagrebu u svojstvu profesora med.[icinskog] fakulteta i šefa kirurške klinike. U to vrijeme upravo bio sam u uniformi sanitetskog potpu-

⁶ HR-HDA-1549, Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti NDH i Narodnooslobodilačkog pokreta, I-51/1181-1182, Dr. Julije Budisavljević, redoviti sveučilišni profesor, podatci. Broj 100 dne 25. travnja 1944. dostavlja slijedeće.

⁷ *Liečnički vjestnik* (Zagreb), god. LXVI, br. 8, kolovoz 1944., 202.

⁸ Danko RIESSNER, „U čast i u znak zahvalnosti prof. dr-u Juliju Budisavljeviću”, *Liečnički vjestnik*, god. LXVI, br. 11, studeni 1944., 249-253.

kovnika. Sve do 1944 godine ja sam bio u aktivnoj službi profesor i te godine bio sam penzioniran, i ostao sam u penziji sve do oslobođenja 1945 godine.”⁹

Navođenjem tih podataka htio sam istaknuti da nema sumnje da je položaj dr. Budisavljevića tijekom NDH bio neugodan, težak. U prvim mjesecima NDH dodijeljena mu je, kao Srbinu, posebna iskaznica, a poslije je prešao s pravoslavne na rimokatoličku vjeru. Vrlo je vjerojatno da je vjerski prijelaz učinio da bi se bolje „uklopio” u „novi poredak” i stvarnost NDH. Također se može postaviti pitanje je li umirovljen prije nego što je to zaista bilo potrebno. No, s druge strane, čini se da je Julije Budisavljević, za razliku od tisuća i tisuća drugih Srba, ipak bio u neusporedivo povoljnijem položaju, što je mogao zahvaliti svojim liječničkim sposobnostima, ali možda i određenim intervencijama visokih ustaških dužnosnika. Također je uživao poštovanje svojih kolega liječnika, koje se izražavalo i javno. Na temelju toga moglo bi se prepostaviti da je takav njegov položaj (ne)izravno olakšavao i humanitarni rad njegove supruge.

Dr. Marko Vidaković

U „Dnevniku” se na mnogo mjesta spominje i arhitekt dr. Marko Vidaković (1890. – 1976.), Srbin koji je živio u Zagrebu. Iz „Dnevnika” je vidljivo da je i on u ratnim godinama imao nezanemarivu ulogu u pomaganju i spašavanju Srba koji su stradavali od vlasti NDH te je u tome surađivao s Dianom Budisavljević. Nakon rata Vidaković je u nizu dokumenata opisao tu djelatnost. Pritom je u pozitivnim crtama opisao da su u spašavanju Srba pomagali i nadbiskup Alojzije Stepinac i dr. Savo Besarović.¹⁰

Vidaković je za vrijeme NDH privukao pozornost doušnika policije kao sumnjiva osoba. U jednom doušničkom izvještaju s kraja siječnja 1944. o određenim osobama, „masonima” koji se okupljaju u kavani zagrebačkoga hotela „Esplanade”, spomenut je i Vidaković, njegov brat i njihova politička djelatnost za vrijeme Kraljevine Jugoslavije:

„Ing. Dr. Marko Vidaković, urbanist, također je jedan ‘nezadovoljnik’ iz kavane ‘Esplanade’. Dr. ing. Marko Vidaković bio je u posljednji čas postavljeni gradski zastupnik grada Zagreba, kao prijatelj Dragiše Cvetkovića, prijatelja

⁹ HR-HDA, fond 421, Javno tužilaštvo Narodne/Socijalističke Republike Hrvatske, Odjeljenje bezbjednosti, kut. 123, Zapisnik od 26. VI. 1951. o saslušanju svjedoka prof. dr. Budisavljević Julija u kriv. predmetu proti Pavelić Ante zbog krivičnog djela iz čl. 124, 125 i 128 Krivičnog zakonika. Sastavljen u Okružnom sudu u Zagrebu.

¹⁰ Primjerice vidi: Juraj BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata*, knj. 3: *Dokumenti II, br. 400.-691. (1944. – 1998.)* (Zagreb: Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, 2010), 125-129, 316-320, 394-395.

Dra. Vladka Mačeka. Dr. ing. Marko Vidaković slovi kao izraziti ‘jugoslaven’. Brat njegov bio je svojedobno vlastnik tvornice roleta. Za ere Dra. Milana Stojadinovića, beogradskog ministra predsjednika, tvorničar Vidaković postao je ‘narodni zastupnik’, što je ostao i u vrieme Dragiše Cvetkovića. U Zagrebu je vodio uredovnicu političke organizacije ‘J.R.Z.’ (‘Jugoslavenske radikalne zajednice’). Braća Vidaković su zagrebački Srbi!”¹¹

Slično doušničko izvješće koje bi govorilo o sumnjivoj, eventualno protudržavnoj djelatnosti Diane Budisavljević nisam, nažalost, uspio pronaći...

No u filmu Dane Budisavljević nije bilo previše mjesta za Marka Vidakovića (kojega, kako je rečeno, glumi Tihomir Stanić). U spomenutoj sceni kad bračni par Budisavljević s Vidakovićem i Đurom Vukosavljevićem razmatraju kako bi trebalo pomoći Srbima u logorima Vidaković je, kao i dr. Budisavljević, prikazan kao neodlučna (prestrašena) osoba koja ne želi prihvati voditi takvu akciju. To ne odgovara navodima iz „Dnevnika”, gdje primjerice u bježi od 26. listopada 1941. Diana Budisavljević piše:

„Moj muž se onda sjetio jednog znanca i poslijepodne došao je k nama arhitekt g. dr. Marko Vidaković. Nakon što sam mu opisala situaciju, odmah je zdušno pristao prihvati se posla. (...) Dr. Vidaković posvetio se akciji s neumornom marljivošću i ustrajnošću.”

Poslije u filmu, o čemu će još pisati, ima i scena razgovora Diane Budisavljević s njemačkim časnikom Gustavom von Koczianom. Iz „Dnevnika” je očito da je tom razgovoru prisustvovao i Marko Vidaković. No u filmu je Vidaković iz toga razgovora „izbrisana” te je umjesto njega Diani Budisavljević „dodan” njezin suprug iako – prema „Dnevniku” – on uopće nije prisustvovao tom razgovoru.

Tako je film Dane Budisavljević, rekao bih, „prešutio” Marka Vidakovića. No to je i razumljivo – zar bi nekom drugom „pozitivcu” bilo dopušteno da svjetla pozornice „skrene” s Diane Budisavljević?

Nadbiskup Alojzije Stepinac

U filmu važno mjesto zauzima i „razgovor” Diane Budisavljević s nadbiskupom Alojzijem Stepincom (koga glumi Livio Badurina). On u filmu teče ovako:

„**Alojzije Stepinac (Livio Badurina):** Žrtva koju podnosite za narod i vjeru vašeg supruga zasluzuje svako poštovanje.

¹¹ HR-HDA-1549, Zbirka zapisa NDH/NOP, I-25/286-291, Masoni na poslu. Izvješće, Zagreb, 29. siječnja 1944.

Diana Budisavljević (Alma Prica): Oče nadbiskupe, ljudi se trpa u vagone i odvozi, kao stoku. Nemoguće je da Vi o tome ne znate ništa.

Alojzije Stepinac (Livio Badurina): Ne, ne, ne... ja to divljaštvo ne odobravam.

Diana Budisavljević (Alma Prica): Ti ljudi o kojima govorim, pravoslavci, prelaze na katoličku vjeru u nadi da će im životi biti pošteđeni. Tako im je rečeno.

Alojzije Stepinac (Livio Badurina): Tom pokrštavanju pod prisilom oružja ja sam se izrazito usprotivio Paveliću, zbog čega sada imam nekih problema...

Diana Budisavljević (Alma Prica): Naša je kršćanska dužnost zauzeti se za nedužne, pogotovo za djecu. Ponizno apeliram, možete li razgovarati s nekim? Majke i djeca neka se puste iz logora.

Alojzije Stepinac (Livio Badurina): A tko da ih pusti?

Diana Budisavljević (Alma Prica): Ti logori su pod ustaškom vlasti... A Vi ste njihov isповједnik...

Alojzije Stepinac (Livio Badurina): Moj savjet bi Vam bio da probate kod svojih..."

Tako je nadbiskup Stepinac prikazan kao neodlučan, nespreman pomoći, zapravo kao dvolična osoba budući da ustaše uništavaju Srbe, a on je ustaški „ispovjednik”, i na kraju čak hladno „savjetuje” Diani Budisavljević da se za pomoć obrati „kod svojih”, odnosno Nijemcima.

Poslije se u filmu, u tekstu koji izgovara Alma Prica, kaže da se u brigu za srpsku djecu dovedenu iz koncentracijskih logora NDH „napokon” uključila i Katolička crkva, odnosno „uz pomoć lokalnih svećenika” kod seoskih obitelji udomljeno je oko 5000 djece. Dakle, kada se Katolička crkva „napokon” i uključila, bili su to „lokalni svećenici”, a višu hijerarhiju Crkve i Stepinca se ne spominje.¹²

Zaista i u „Dnevniku” Diana Budisavljević bilježi da nije bila zadovoljna Stepinčevom spremnošću da joj pomogne. Prvi je put primljena kod Stepinca 3. prosinca 1941. te je u „Dnevniku” zabilježila da je rezultat toga razgovora „potpuno negativan” jer je Stepinac izjavio da nema nikakav utjecaj na vlasti NDH, odnosno on je spremjan pomoći, ali unaprijed zna da ne može ništa postići. Drugi je put Diana Budisavljević primljena kod Stepinca 26. svibnja 1942., o čemu je u „Dnevniku” zabilježila:

„Nadbiskup je vrlo suzdržan. Ne želi se zainteresirati. Kaže da nema nikakvog upliva na vladu. Ispričao mi je da je zbog stana jedne Židovke bio kod nekog ministra. Taj mu je obećao da će žena moći ostati u stanu, a sad ju se usprkos

¹² O tome vidi: Mario KEVO, „Uloga nadbiskupa Stepinca u zbrinjavanju i spašavanju srpske i židovske djecе”, u: *Nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i poraća = Archbishop Stepinac and the Serbs in Croatia within the context of World War II and the post-war period*, ur. Ivan Majnarić, Mario Kevo i Tomislav Anić (Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište; Zagrebačka nadbiskupija; Kršćanska sadašnjost, 2016), 331-394.

tome namjerava iz stana izbaciti. Kažem da sam došla tražiti da spasi jedan narod, a on mi priča o nekom stanu. Onda je počeo kritizirati Nijemce, nacizam, Hitlera, da su oni svemu krivi. Kažem mu da se njemački biskupi jako zauzimaju za svoje vjernike i suprotstavljaju Hitleru. Mnogi od ovdje proganjениh su prešli na katoličku vjeru i njegova je dužnost zauzeti se za njih. Od velike je važnosti za Crkvu da ljudi znaju kako se u vremenu njihove najveće nevolje za njih brinula. Na kraju obećava da će se zauzeti.”

Iz „Dnevnika” je vidljivo da Diana Budisavljević nije bila zadovoljna Stepinčevim držanjem, ali ako se usporedi citirani dijalog iz filma s onime što je zapisano u „Dnevniku”, jasno je da su si oni koji su radili film obilno puštali mašti na volju. U filmu Stepinac „preporučuje” Diani Budisavljević da se obrati Nijemcima, a u „Dnevniku” ne piše to, nego da je Stepinac kritizirao Nijemce i Hitlera. U „Dnevniku” nigdje ne piše da je Diana Budisavljević rekla Stepincu da je ustaški „ispovjednik” itd.¹³

Nisam očekivao, niti bih tražio, da se Stepinca u filmu Dane Budisavljević prikaže kao „blaženoga”, ali njegov prikaz svakako nije „dokumentaran”, nije prikazan prema onome što piše u „Dnevniku” ni prema nekim drugim prverljivim izvorima.

Treba spomenuti da su upravo dr. Julije Budisavljević i dr. Marko Vidaković željeli govoriti kao svjedoci obrane na poslijeratnom suđenju nadbiskupu Stepincu, ali im to nije dopušteno.¹⁴ Ako su njih dvojica – a obojica su blisko povezana s Dianom Budisavljević i, kao Srbi, na svojoj su koži osjetili stvarnost NDH – ipak željeli izjaviti nešto u korist nadbiskupa Stepinca, Dana Budisavljević u svojem filmu nije imala takve sentimente.

Prof. Kamilo Brössler

U „Dnevniku” Diana Budisavljević posebno ističe zasluge i pomoći koju joj je pružio Kamilo Brössler (1901. – 1967.), dužnosnik Ministarstva udružbe NDH i Hrvatskoga Crvenoga križa (HCK). U filmu Brösslera glumi Ermin Bravo. Diana Budisavljević (Alma Prica) dolazi k njemu i moli ga da za njezinu „humanitarnu organizaciju” (*sic!*) osigura dozvolu za rad, odnosno pružanje pomoći zatočenicima u logoru Lobar-grad. Brössler odgovara da joj ne može izdati takvu dozvolu. Diana Budisavljević odgovara da je bila na policiji i da

¹³ Nažalost, u nedavno objavljenoj inačici dnevnika nadbiskupa Stepinca nisu objavljene dnevničke bilješke za razdoblje od početka kolovoza 1941. do početka siječnja 1943. godine. Vidi: Željko KARAULA, prir., *Dnevnički zapisi Alojzija Stepinca 1934. – 1945. Iz arhiva UDBA-e* (Zagreb: Despot infinitus, 2020), 426-429.

¹⁴ Juraj BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evandžela ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata*, knj. 1: *Životopis* (Zagreb: Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, 2010), 265-266.

je ondje upućena u Ministarstvo udružbe, odnosno Brössleru. Nakon toga on odgovara da Ministarstvo udružbe i HCK nemaju pristup logorima, pa pita Dianu Budisavljević na koji ona način šalje pomoći u logore:

„Diana Budisavljević (Alma Prica): Na neki način, za sada, ilegalno, na žalost. Ne bih htjela da zbog toga moji suradnici imaju problema. Zato trebam službenu dozvolu za rad.

Kamilo Brössler (Ermin Bravo): Bojam se da Vam nitko neće moći izdati dozvolu koja bi Vam garantirala sigurnost. Jer, i ako dobijete u jednom uredu, u drugom će Vam reći da to ne vrijedi. To Vam je sad tako...”

No u „Dnevniku” стоји suprotno. „Susretljivi” Vilko Kühnel, upravitelj Židovskoga odsjeka Ravnateljstva ustaškog redarstva, krajem veljače 1942. izdao je Diani Budisavljević pismenu dozvolu za slanje pomoći zatočenicima u logoru Lobor-grad. Pritom ju je upravo Kühnel upozorio na to da se svaka ustaška institucija drži vlastitih pravila i da zato, u određenim slučajevima, neće uvažiti odobrenja koja je izdao neki drugi ustaški ured. Budući da je film Dane Budisavljević, kako sam rekao, izbjegao spomenuti Vilka Kühnela, njegove su riječi dijelom pripisane filmskom Kamilu Brössleru, a također je prikazano da filmski Brössler ne može izdati dozvolu Diani Budisavljević iako je iz „Dnevnika” vidljivo da joj je Kühnel takvu dozvolu ipak izdao. A sve radi, sa stajališta dokumentarnosti nepotrebognog, izbjegavanja spominjanja kontakata Diane Budisavljević s Vilkom Kühnelom.

Sestra Crvenoga križa Dragica Habazin

Uz Brösslera, Diana Budisavljević u „Dnevniku” vrlo pohvalno piše i o Dragici Habazin (1902. – 1977.), sestri HCK-a. Piše da joj je Habazin uvijek nesebično pomagala, odnosno ona je tijekom ratnih godina posvetila svoj život onima koji su bili „najviše proganjeni”, te joj je Diana Budisavljević iskazala „najdublje poštovanje i zahvalnosti”, zaključujući da se ne može u dovoljnoj mjeri izraziti „sve dobro što je za narod učinila”. U filmu sestraru Habazin glumi Areta Ćurković. Iako ta uloga u filmu nije od veće važnosti, oni koji su surađivali na filmu Dane Budisavljević, poput Silvestra Milete, naknadno ističu pozitivnu ulogu Brösslera i Habazin kao suradnika Diane Budisavljević nasuprot visokim vlastima NDH, koje nisu imale nikakve dobre namjere prema srpskoj djeci iz koncentracijskih logora. Tako Mileta zaključuje:

„Dakle ako je netko iz aparata NDH spašavao djecu (a jest), bili su to pojedini činovnici (Bresler je svojim dalekosežnim utjecajem i organizacijom prihvatišta bio najvažniji) koji nisu dijelili ustašku ideologiju i sestrinstvo HCK

(predvođeno Dragicom Habazin), a ne ministri, Pavelić ili vodstvo državnog HCK.”¹⁵

Uz navedenu interpretaciju treba spomenuti da je u „Dnevniku“ Diane Budisavljević, u bilješci od 3. veljače 1944., zabilježeno kako se Habazin za-uzela da se pomogne skupini Dalmatinaca koje su nakon kapitulacije Italije mobilizirali partizani, a zatim su se predali Nijemcima, koji su ih dopremili u Zagreb. Iz te bilješke se razabire da je Habazin smatrala da bi navedeni trebali biti oslobođeni u skladu s amnestijom koju je Ante Pavelić nedugo prije (26. siječnja 1944.) proglašio za partizane koji se dobrovoljno predaju.

No, određeni drugi izvori dovode u pitanje Miletinu interpretaciju Habazin, a njezinu spremnost da pomogne zarobljenim partizanima svode u okvire onoga što je, iz perspektive vlasti NDH, bilo dopušteno, pa i poželjno.¹⁶ Naime, u bilješci zagrebačke Uprave državne bezbjednosti (Udba) iz ožujka 1958. o Dragici Habazin, koja je tada bila upraviteljica Prihvatališta Crvenog križa na Glavnem željezničkom kolodvoru u Zagrebu, o njezinom držanju tijekom i nakon rata stoji:

„Za vrijeme okupacije bila je šef kuhinje u ustaškom logoru za zarobljene partizane na Kanalu u Zagrebu. Potpuno je bila odana ustašama. Nije htjela pomagati ni u čemu zarobljene partizane. 1943. godine došlo je u logor oko 60 partizana, koji su na razne načine preko aktivista izvučeni iz logora kao njihovi rođaci. Od te grupe ostale su u logoru samo dvije partizanke. Iako je mogla pomoći da se izvuku i one iz logora Habazinka nije htjela. Kad je upitana zašto je pristala da se partizanke otpremi u Njemačku ona je odgovorila: ‘Ah, šta? One moraju ispaštati.’ Bila je odlikovana njemačkim odlikovanjem koje joj je predao sam [njemački poslanik u NDH Siegfried] Kasche, a poslije toga bila je primljena i kod [Ante] Pavelića koji joj je čestitao na odlikovanju. Tvrdi se, da je taj cijeli slučaj njezinog odlikovanja od strane okupatora filmovan. (...) Njezin muž bio je aktivni ustaša, a poslije oslobođenja bio je likvidiran od jedinica naše armije. (...) Dragica se danas pred našim ljudima prikazuje kao veliki patriota i ljubitelj današnjeg društvenog poretku. Dobro je pozna komandir I. stanice N.[arodne] M.[ilicijske] Zagreb, koji se s njom nalazi kao član u Prihvatom odboru. Kakvo mišljenje vlada među našim ljudima o njoj vidi se iz toga što je zovu ‘mama Dragica’. Habazinka si je svojim laskavim držanjem stvorila i lijepo mišljenje u Centralnom odboru C.[rvenoga] K.[riža] za Hrvatsku, te je tako i isplivala na površinu kao upraviteljica Prihvatališta.”¹⁷

¹⁵ <http://historiografija.hr/?p=22057>, pristup ostvaren 28. 8. 2020.

¹⁶ Primjerice vidi: HR-HDA, fond 216, Ministarstvo narodne prosvjete NDH, U. M. Taj. Broj: 368/1944.

¹⁷ HR-HDA, fond 1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske, Dosje 301.002, Habazin, Dragica.

Zagrebačka Udba raspologala je i drugim podatcima, dobivenim od došnjaka i ispitivanjem niza osoba koje su Habazin poznavale tijekom Drugoga svjetskog rata, koji su govorili da je Habazin u vrijeme rata bila potpuno vjerna ustašama i Nijemcima, kao i da je nakon rata davala izjave i u određenim prilikama postupala protiv novih komunističkih vlasti. Tako je jedan suradnik Udbe početkom 1955. izvjestio da mu je Habazin rekla da je predsjednik Tito „cigan“ i „kurva“, da nije „Hrvat, nego Poljak“, a također je pred tim doušnikom pljuvala na Titovu sliku, a zatim mu je pokazala i jednu fotografiju koju je držala sakrivenom:

„Iza toga izvadila je jednu zapakovanu sliku na kojoj sliči je ona i još dvije ženske članice ‘Crvenog križa’. Sve tri imaju na prsimu njemačko odlikovanje krst, kojeg su dobile za vrijeme okupacije, te je napomenula da ovu sliku mora skrivati da ne bi vidjele komunističke kurve jer bi mogla imati radi nje posljedice. Ponovo je istu sliku zamotala i odnijela u drugu sobu.“¹⁸

Uzevši u obzir te podatke, ako su oni čak i djelomično točni, otvara se slika koja proturječi crno-bijeloj podjeli koju zagovara Mileta. Dakle, možda je sestra Habazin bila potpuno vjerna NDH, ali je unatoč tome 1942. sudjelovala i mnogo toga dobrog napravila u zbrinjavanju srpske djece dovedene iz koncentracijskih logora NDH? Ili je, kao još jedna mogućnost, ipak bila mnogo bliža „ministrima, Paveliću i vodstvu državnog HCK“ nego Diani Budisavljević?

Susretljivi hitlerovci

Kao što sam objasnio, u filmu Diane Budisavljević „preskočeni“ su svi kontakti Diane Budisavljević s predstavnicima vlasti NDH poput Artukovića i Kühnela, kao i njezini dodiri sa Savom Besarovićem. Zatim je izmišljeno da je nadbiskup Stepinac „savjetovao“ Diani Budisavljević neka se obrati Nijemcima. Valjda po tom „savjetu“ filmska Diana Budisavljević to i čini te stupa u kontakt s „narednikom Heckerom“ (Vili Matula), koji ju povezuje s njemačkim kapetanom Gustavom von Koczianom (Boris Ostan). U filmu je Koczian prikazan kao *deus ex machina*. On sjedi u udobnom naslonjaču u hotelu „Esplanade“, u fraku, s čašom pića u rukama, a uz njega je i njegova izmišljena supruga (Barbara Prpić-Đurović). On ima moći riješiti sve probleme Diane Budisavljević i ishoditi dozvolu da ona iz logora NDH spasi srpsku („kozaračku“) djecu. Pritom za redateljicu Danu Budisavljević nije bio problem u toj sceni odlutati veoma daleko od onoga što o susretu s Koczianom stoji u „Dnevniku“.¹⁹

¹⁸ *Isto.*

¹⁹ <https://www.isp.hr/odgovor-dr-sc-nikice-barica-na-navode-silvestra-milete/>, pristup ostvaren 24. 9. 2020.

U opisanoj sceni nevjerljivo je što su filmskom Koczianu u usta stavljeni izmišljenu izjavu da bi se ta „situacija s djecom” mogla „negativno odražiti” na njemačke interese budući da je „javnost uvijek osjetljiva na djecu”, pa će Koczian o tome razgovarati s „generalom” (Edmundom Glaiseom von Horstenuom). Ahistorički je da jedan časnik Hitlerove vojske govori o „posebnoj osjetljivosti javnosti na djecu”. Kada su se to nacisti i Njemački Reich posebno brinuli o tome što „javnost” misli o stradanju djece? Možda kada su Nijemci židovsku djecu iz cijele Europe deportirali u logore? Možda kada su vlasti NDH u svoje logore deportirale židovsku i romsku djecu? Možda kada su njemačke jedinice na terenu ubijale djecu, primjerice mnogo hrvatske djece u selima Cetinske krajine u ožujku 1944. godine? Da, doista, brojni su dokazi da se nacistička Njemačka brinula da se javnost eventualno ne uznemiri zbog stradanja djece.

Općenito, kada je riječ o njemačkim časnicima koji su pomagali Diani Budisavljević, iako je to tema koja zasluguje širi osvrt, u historiografiji je dobro poznato da su mnogi njemački časnici u NDH, počevši od generala Edmunda Glaisea von Horstenua, imali veoma nepovoljno mišljenje o ustaškom režimu. Oni su smatrali da taj režim nema potporu hrvatskoga naroda, da je neučinkovit, nesposoban i, što je najvažnije, zamjerili su mu da je terorom nad srpskim stanovništвом stvorio ustanički pokret koji je zatim morala gušiti njemačka vojska. Zato su i postojala njemačka zgražanja, prosvjedi i intervencije zbog dijela nasilja koje je NDH počinila nad srpskim stanovništвом. No, razumljivo, Nijemci nikad nisu prigovarali ustašama zato što progone i uništavaju Židove.

Pojedini njemački časnici mogli su dakle pomoći Diani Budisavljević, eventualno čak i zbog humanih razloga (i eventualno zbog osobne nesklovnosti ustašama), ali smatram da se ne smije zanemariti da su bili potaknuti i praktičnim razlozima njemačkih potreba vođenja rata koji je trebao završiti pobjedom Hitlerove Njemačke. No iz filmskoga prikaza Gustava von Kocziana gotovo ostaje dojam da se časnika Hitlerove vojske, samo zato što je pomoćao Diani Budisavljević, prikazuje zamalo kao da se radi o časniku američke ili britanske vojske maskiranom u njemačku odoru. Kao da se zaboravlja da mnogi njemački časnici možda jesu bili krajnje kritični prema ustaškom režimu, ali ne zbog nekakva „antifašizma” ili „humanizma”, nego zato što su smatrali da neki ustaški postupci stoje kao samo još jedna od prepreka na putu do priželjkivanoga cilja – konačne pobjede Hitlerove Njemačke.

Tako je i kada je riječ o Koczianu. Prema izvorima kojima raspolaćem, njegov je zadatak u NDH bio pronaći radnu snagu za njemačko ratno gospodarstvo. Tijekom 1943. trajala je „akcija Rittmeistera von Kocziana”, a prepostavljam da se to odnosi na Gustava von Kocziana, da se dio vojnih obveznika NDH, posebno „pravoslavaca”, uputi na rad u Njemačku u tvornice zrakoplovstva.

plova.²⁰ U nekim drugim okolnostima na to bi se gledalo kao na samo još jedan primjer bezdušnosti Nijemaca i NDH, koji Srbe šalju na rad u njemačke tvornice. No ako je „Rittmeister von Koczian” pomogao Diani Budisavljević, onda je to druga priča i sagledat ćemo ga u svjetlu *deus ex machina* koji sjedi u „Esplanadi” čekajući da se stavi na raspolaganje Diani Budisavljević.

Spašavanje srpske („kozaračke”) djece iz logora Nezavisne Države Hrvatske

Nakon što je Koczian riješio sve probleme Diane Budisavljević, ona u filmu odlazi preuzeti srpsku djecu zatočenu u logoru Stara Gradiška. To se zapravo odnosi na preuzimanje srpske djece koja su se u logorima zatekla nakon operacije njemačke vojske i snaga NDH na Kozari. U tom dijelu filma većinom se prikazuju snimke koje je snimila promidžba NDH, gdje se – među ostalim – vidi i stvarna Diana Budisavljević kako popisuje djecu. Radi „dokumentarnosti” trebalo bi spomenuti – kada to, razumljivo, nije prikazano u filmu Dane Budisavljević – da je promidžba NDH te snimke na kojima se vidi Diana Budisavljević iskoristila za promidžbeni prilog o djelovanju HCK-a.²¹ Dokumentarne snimke praćene su riječima koje izgovara Alma Prica. No ono što ona izgovara nerijetko ima malo veze s onime što je zapisano u „Dnevniku”.²²

Pritom je, razumljivo, u filmu potpuno prešućeno da su se u odvođenje srpske „kozaračke” djece u jednom trenutku uključile i vlasti NDH, s čime su bili upoznati njezini najviši predstavnici. U filmu nije rečeno ni da je Diana Budisavljević sudjelovala u tome da se djeca znatnim dijelom odvedu u Jastrebarsko i Sisak. Ondje je, posebno u Sisku, veliki dio te djece umro. Jasno je, nije za to kriva Diana Budisavljević, ali ipak se pitam zašto se u filmu uopće ne spominju Jastrebarsko i Sisak.

Na temelju iznesenog mislim da se film Dane Budisavljević teško može smatrati „dokumentarnim”. Izostavljeni su svi kontakti Diane Budisavljević s određenim važnim predstavnicima vlasti NDH, razgovor s nadbiskupom Stepincem prikazan je, najblaže rečeno, „nedokumentarno”. Nema prikaza toga da je Diana Budisavljević „kozaračku” srpsku djecu vodila u Jastrebarsko i Sisak. Sve to i ima neke, iako iskrivljene „logike” nepotrebнога čuvanja „čistoće” lika i djela Diane Budisavljević, ali se išlo i dalje od toga, pa se Julija Budisavljevića i Marka Vidakovića na neki način unizilo, prikazalo kao sla-

²⁰ HR-HDA, fond 492, Domobransko popunidbeno zapovjedništvo Bjelovar, Taj. Broj: 878/1943.

²¹ Vidi: *Slikopisni pregled „Hrvatska u riječi i slici”* (Zagreb), br. 40, 1942.

²² <https://www.isp.hr/odgovor-dr-sc-nikice-barica-na-navode-silvestra-milete/>, pristup ostvaren 24. 9. 2020.

biće, kukavice... Tako u filmu, nakon svega, jedan njemački časnik, Koczian, gotovo postaje jedan od važnijih i nezaobilaznih „pozitivnih” likova.

Posebno upada u oči da oni povezani s radom na tom filmu naglašavaju da su proveli višegodišnja opširna arhivska i druga istraživanja da bi došli do izvora važnih za film, ali se to iz samoga filma ne vidi. Film se uglavnom temelji na selektivnom, ponekad neistinitom prepričavanju „Dnevnika”. Film Dane Budisavljevića doista nije znanstveno djelo sa znanstvenim aparatom, pa se na njega i ne bi trebalo ovako opširno kritički osvrnuti. No kad se tvrdi da je to „dokumentarni” film koji se „jako trudio” prikazati „istinu”, onda to treba primiti s oprezom.

Kako je u tekstu spomenutom na samom početku ovoga prikaza iznio i izv. prof. dr. sc. Mario Kevo, kritičkim osrvtom na film Dane Budisavljević čovjek se izlaže „već uobičajenom etiketiranju kao revizionist” budući da jest riječ o jednoj važnoj i potresnoj priči. Nedavno je i dr. sc. Vladimir Geiger iz Hrvatskoga instituta za povijest u članku objavljenom upravo u ovom časopisu u vezi s istraživanjem broja žrtava logora Jasenovac lijepo primijetio da čovjek o tome piše s „nelagodom” ako se ne želi pokoriti određenim „autoritetima” jer će ga se proglašiti „revizionistom” koji podilazi „ustašoidima”.²³ Razumljivo, oni koji druge prozivaju kao „revizioniste” pritom smatraju samorazumljivim svoju crno-bijelu sliku prošlosti, ili svoje neznanje, proglašavati „istinom” za „opće dobro”, odnosno držimo se svijetle crno-bijele prošlosti kao uporišta za izgradnju svijetle crno-bijele budućnosti.

Nikica Barić

²³ Vladimir GEIGER, „Pitanje broja žrtava logora Jasenovac u hrvatskoj i srpskoj historiografiji, publicistici i javnosti nakon raspada SFR Jugoslavije”, *Časopis za suvremenu povijest* 52 (2020), br. 2: 532-533.

piše: dr. sc. Mario Kevo,
izvanredni profesor na Odjelu za povijest
Hrvatskog katoličkog sveučilišta

objavljeno u:
[Narod.hr, 26. srpnja 2020.](https://www.narod.hr/26.srpna/2020)

RECENZIJA: MARIO KEVO

Diana Budisavljević u škole – Struka na margine

Igrano-dokumentarni film Dnevnik Diane Budisavljević redateljice Dane Budisavljević (2019.) uvršten je u školski kurikul (vjerojatno povijesti!?), odnosno dobio je suglasnost Ministarstva znanosti i obrazovanja RH za uključivanje u nastavni kurikul. Ovo je svakako zanimljiva, ali istodobno i veoma neuobičajena odluka. Naravno, pitate se zašto? No, prije svega evo nekoliko temeljnih navoda o samom filmu te o glavnoj junakinji oko koje se vrti cijela priča. Ukratko, za neupućene, radi se o filmskom uratku o Diani Budisavljević, zagrebačkoj Austrijanki udanoj za kirurga dr. Julija Budisavljevića koja se krajem 1941. godine odlučila na prikupljanje pomoći i skrb za Židovke, pravoslavke i njihovu djecu internirane u logorima Loborgrad i Gornja Rijeka. Međutim, većina filma je posvećena naporima u pomaganju djece koja su se nakon njemačko-ustaške ofenzive na Kozaru sredinom 1942. nalazila uglavnom u selima Mlaka i Jablanac te u logoru Stara Gradiška. Roditelji te djece nastradali su u spomenutoj ofenzivi ili su preko logora Stara Gradiška bili otpremljeni na prisilni rad u Treći Reich. Čitajući nekoliko prethodnih redaka upitate se u čemu je problem? Neupućeni, obični filmofil neće je pronaći. Međutim, ona postoji. Kao što je spomenuto, u filmu se problematizira jedna iznimno potresna epizoda iz hrvatske povijesti Drugog svjetskog rata, pa treba ukazati na nelogičnosti i probleme koje odluka o uvrštanju filma u školski kurikul povlači za sobom. No, krenimo redom. Prije svega, kao predložak za nastanak filma korišten je Dnevnik Diane Budisavljević (objavljen 2003.), koji predstavlja ne primarni, ne sekundarni već tercijarni povjesni izvor. Riječ je o povjesnom izvoru u rangu memoarskih i dnevničkih zapisa te sjećanja koji je već u samom nastajanju izložen subjektivnom pristupu, osobnim doživljajima i ad hoc zaključcima o drugim osobama, dogadajima i videnu pojedinim situacijama. Takve boljke nije lišen ni Dianin Dnevnik. Tek za usporedbu navest će nekoliko njezinih razmišljanja o osobama s kojima je intenzivno surađivala za vrijeme Drugog svjetskog rata u skrbi o djeci. Primjerice, za Juliusa Schmidlina ml., stalnog predstavnika Međunarodnog odbora Crvenog križa (MOCK) u NDH, ustvrdila je »kako od njega ne može ništa očekivati« iako je s njim kasnije često surađivala i u Dnevniku je

svojim zapisima o suradnji s njim samo potvrdila da je njezin prvi dojam bio pogrešan. Zašto je to tako postoji više razloga, ali na ovu situaciju novo svjetlo bacaju i neki drugi podaci. Nekoliko je mjeseci ranije kod švicarskog konzula u Zagrebu zagovarala ideju da se za posao stalnog predstavnika MOCK-a u Zagrebu (za mjesto je ozbiljan kandidat bio upravo J. Schmidlin kao švicarski državljanin) pošalje osoba iz Švicarske, a ne da se uzme švicarski državljanin koji živi u Zagrebu, što je bila uobičajena praksa MOCK-a. S druge strane, upravo je Schmidlin sugerirao Diani da svoju »privatnu« akciju institucionalizira, odnosno da je podigne na višu razinu kako bi nesmetano mogla pribavljati humanitarnu pomoć iz inozemstva što je ona, u strahu za vlastiti život, odbila.

Možda su još izrazitiji primjer Dianini zapis o nadbiskupu Stepincu koji potvrđuju da je zaključke donosila naprečac, a da su vlastiti doživljaj i dojam koji je stekla o nekoj osobi imali iznimno utjecaj na formiranje slike o nekoj osobi. Tako je za nadbiskupa ustvrdila da od njega neće biti nikakve koristi, da je bio suzdržan, nezainteresiran, da se pravdao kako nema nikakva upliva kod ustaških vlasti, da je došla tražiti »da spasi jedan narod, a on priča o nekom stanu.« No, na kraju je obećao da će se zauzeti, ali odmah slijedi i komentar »Budući da u to mnogo ne vjerujem, (...)«. Potvrda da Budisavljević sama sebi uskače u usta dolazi nešto kasnije kada tu iznimno negativnu sliku o nadbiskupu ispravlja, pa u zapisu o pomaganju djeci od 23. siječnja 1943. piše: »Tražim od nadbiskupa da se u slučaju većih evakuacija pobrine za djecu. Odmah je to bez premišljanja prihvatio. Uopće se ne postavlja pitanje da li pomoći, već na koji način pomoći organizirati. Nadbiskup kaže da će odmah dati pozvati msg. Jesiha i s njim se posavjetovati o akciji. Iznenadila me ta bezuvjetna spremnost na pomoći, pogotovo kad se uzme u obzir nezainteresiranost mnogih nekadašnjih pravoslavaca za bilo kakvu pomoći djeci.« Spomenuti navod samo potvrđuje da se u dnevničkim zapisima nalazi potpuno oprečna slika o nadbiskupu Stepinu preko kojeg je surađivala s Caritasom Zagrebačke nadbiskupije u pomaganju djece. Ovdje treba podsjetiti kako je već spomenuti Schmidlinov prijedlog o institucionalizaciji njezine akcije odbila, ali je bila svjesna važnosti tog prijedloga pa je Caritas Zagrebačke nadbiskupije koristila kao institucionalni okvir za pribavljanje pomoći. Ovdje su zanimljivi i Dianini navodi kako su sva prikupljena sredstva davana Caritasu koji ih je iskazivao da su prikupljena u njezinoj Akciji, a ne da se radilo o sredstvima Caritasa. Istodobno, nadbiskup je pomogao i njezinu »privatnu« akciju na način, kako u Dnevniku navodi sama Budisavljević, da bi imala nekakvu službenu zaštitu stana nadbiskupijski joj je Caritas izdao potvrdu da se dio njezina stana, odnosno jedna soba zajedno s predsjobljem koriste za potrebe Caritasa kao kancelarija, a tu se u stvari nalazila kartoteka o djeci koju je ona sama vodila. Važnost samog čina potvrđuje i podatak kojeg će se sjetiti svatko tko je čitao dnevničke zapise, odnosno kako je Diana bar jednom spomenula da ju je vlastiti suprug nagovarao neka obustavi akciju pomoći, jer će i sve svoje suradnike i njega poslati u logor. Naravno, ona to na sreću te djece i svih nas nije učinila, ali je odista neshvatljivo da se uigrano-dokumentarnom filmu Diana Budisavljević prikazuje kao neka »Wonder-woman« koja je sama spasila više od 10.000 djece u sustavu kakav je vladao u NDH, a da joj u tome nitko nije pomogao. Naravno, osim dobrih građana koji su bili protiv NDH i koji su spoznali zločinačku narav ustaškog režima. Neosporna je činjenica da je u tim teškim i iznimno opasnim vremenima, nebrojeno puta riskirajući vlastiti život, učinila veoma mnogo, ali u pomaganju djece nije djelovala sama. Stoga ovdje treba spomenuti i Kamila Brösslera, načelnika u Odjelu za udružbu (socijalnu skrb) Ministarstva udružbe kojemu su ustaške vlasti kasnije za »nagradu« udijelile otkaz (o osobnom ga je trošku u Stalnom predstavništvu MOCK-a u Zagrebu zaposlio J. Schmidlin). Ovdje treba spomenuti i Hrvatski Crveni križ pod čijim su okriljem spašavana djeca, koja su organizirano kolonizirana (udomljavana) preko Caritasa Zagrebačke nadbiskupije, te uz nemjerljivu pomoći nadbiskupa Stepinca. O svemu tome u dnevničkim zapisima Diane Budisavljević ima pregršt izravnih i neizravnih podataka, navoda i činjenica, ali ostaje nejasno zašto o tome u filmu, koji je uvršten u školski kurikul, gotovo da i nema spomena.

Iako je film pokupio niz domaćih i međunarodnih filmskih nagrada svakako ostaje (po)malo gorak okus da se, ipak, radi o jednostranom viđenju ratne zbilje, koja je naravno s obzirom na temu privukla mnoge simpatije. To je razumljivo i očekivano, ali treba konstatirati da filmu nedostaje ona nit koja razdvaja subjektivno i objektivno i očito je rezultat osobnih impresija redateljice filma koja u njegovoj pripremi nije otišla dalje od samog Dnevnika. Razvidno je i kako se i tim dnevničkim zapisima pristupilo iznimno selektivno. Film svakako ne predstavlja potpunu i kvalitetnu sliku o radu Diane Budisavljević za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Pišući ovako nešto svakako se izlažete već uobičajenom etiketiranju kao revizionist ili pak da koketirate s desnicom, osobito ako se radi o jednoj iznimno važnoj i veoma potresnoj priči koja je obilježila razdoblje Drugog svjetskog rata na ovim područjima, ali isto tako ostaje dojam da (povijesna) struka nije imala udjela pri izradi filma. Naravno, to nije sporno jer radi se o autorskom djelu spomenute redateljice, ali onda se naravno (u)pitate što je tu doista sporno? Sporno je uključivanje navedenog filma u školski kurikul. Zašto? Izgleda da tu struka nije imala nekog većeg udjela. Osim već navedenog otvara se nekoliko ozbiljnih pitanja, a ključnim se čini tko će djeci školskog uzrasta objašnjavati iznimno potresnu temu primjerenu akademskoj raspravi, a ne završnim razredima osnovne škole te srednjoškolskoj populaciji, jer prema kurikulu upravo je to populacija kojoj je film i namijenjen. Riječ je o djeci od 13. do 18. godine života, a ne treba smetnuti s uma da su to djeca u formativnoj dobi. Svjedoci smo da ima povjesničara i »povjesničara« (i uvijek će ih i biti), ali sada se svjesno dovodimo u situaciju da ćemo valjda dobiti i treću skupinu tumača povijesti koji će ovisno o afinitetima, ukusu ili u skladu s vlastitim (ne)znanjem na temelju pripreme za ovu nastavnu jedinicu djeci tumačiti iznimno osjetljivo područje hrvatske prošlosti oko kojeg se, bez obzira na protok toliko vremena, još uvijek lome koplja. Sama je tema, kao i mnoge druge teme iz tog razdoblja hrvatske povijesti, politički obojena, a istodobno smo i svjedoci da se povijest kao struka gura na margine, favorizira se STEM, a radi se i »medvjeda usluga« hrvatskoj historiografiji budući da i država, koja finansira znanstveno-istraživačke projekte, odlukama pojedinih (ne)upućenih pomoćnica ministr(ic)a derogira ulogu hrvatske historiografije te olako donosi odluke koje će, željni mi to ili ne, imati dalekosežne posljedice, prije svega na odgoj naše djece. Ne zaboravite, što vjerojatno ponavljaju i vrapci na grani, na mladima svijet ostaje.

dr. sc. Mario Kevo izvanredni je profesor na Odjelu za povijest Hrvatskog katoličkog sveučilišta. Njegov znanstveni interes obuhvaća razdoblje Drugog svjetskog rata, represivni sustav NDH i koncentracijske logore, Međunarodni odbor Crvenog križa i Hrvatski crveni križ